

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

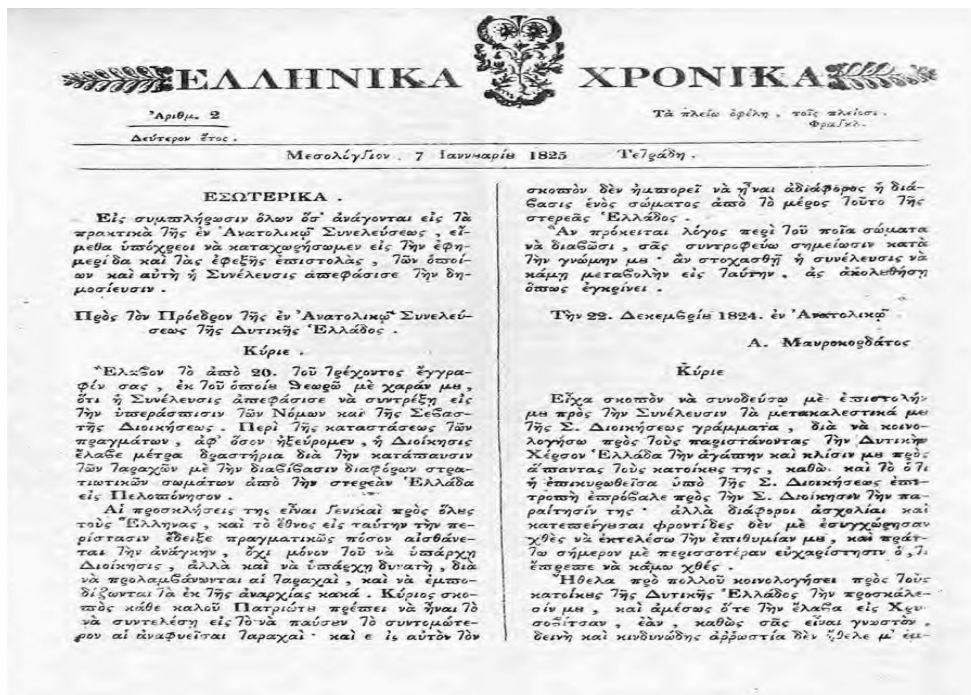
ΜΠΣ Δημιουργική Γραφή

Διπλωματική Εργασία

«Η πολιτική στον Τύπο. Η περίπτωση των “Ελληνικών Χρονικών” στη διάρκεια της επανάστασης»

Πολύζος Βασίλειος

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Βόγλη Ελπίδα

Βάρνακας, Ιούνιος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Η πολιτική στον Τύπο. Η περίπτωση των Ελληνικών Χρονικών στη διάρκεια της Επανάστασης».

Πολύζος Βασίλειος

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια	Συν – επιβλέπουσα καθηγήτρια
Ελπίδα Βόγλη	Παναγιώτα Αντωνοπούλου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη διερεύνηση της πολιτικής στον Τύπο. Ειδικότερα, η μελέτη αυτή θα ασχοληθεί με την περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών», την πολεμική και πολιτική εφημερίδα που εκδιδόταν στο πολιορκημένο Μεσολόγγι από τον φιλέλληνα Ελβετό Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ από τις αρχές του 1824 έως και το Φεβρουάριο του 1826. Βασικός σκοπός της εργασίας είναι να ερευνήσει την παρουσία της πολιτικής και την επιρροή αυτής στο γενικότερο επαναστατικό κλίμα της εποχής, όπως παρουσιάστηκαν μέσα από τα εκδιδόμενα άρθρα της. Η ιστορική πορεία του Τύπου συνδέεται με τα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα που συμβαίνουν σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Σε περιόδους ειρήνης και πολέμου ο τύπος μπορεί να αξιοποιηθεί ως πηγή γνώσης καθώς μπορεί να αποτυπώσει το γενικότερο κλίμα κάθε εποχής. Είναι γνωστό πως πριν ακόμα δημιουργηθεί το ελληνικό κράτος και σε κρίσιμες πολιτικές περιόδους οι ελληνικές περιοχές που είχαν ξεσηκωθεί χρησιμοποίησαν τον ειδησεογραφικό Τύπο ως εργαλείο για τη θεμελίωση, τη διάδοση, την προστασία και την προώθηση των ιδεών τους.

Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό και το δημιουργικό. Στο πρώτο μέρος θα εξεταστεί η δράση της εφημερίδας με παρουσιάσεις αποσπασμάτων από τα φύλλα τους, ώστε να ερευνηθεί η συνδρομή τους ή μη στην προβολή δημοκρατικών ιδεών, της ελευθερίας του Τύπου, της καθιέρωσης συντάγματος και όλων εκείνων των θεσμών, όπως η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση, που μετέπειτα θα αποτελούσαν το θεμέλιο λίθο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Στο τελευταίο κεφάλαιο της έρευνας θα γίνει η παρουσίαση των συμπερασμάτων.

Στο δημιουργικό μέρος θα παρουσιαστεί ένα μικρό χρονογράφημα, το θέμα του οποίου θα ασχοληθεί με την εφημερίδα «Ελληνικά Χρονικά», ενώ το περιεχόμενό του θα συνδεθεί με την πολιορκία του Μεσολογγίου. Αναλυτικότερα, με άξονα τη ζωή και τα βιώματα των βασικών πρωταγωνιστών του χρονογραφήματος θα προκύψουν οι δύσκολες και αντίξοες συνθήκες ζωής στην πολιορκημένη πόλη, οι αποφάσεις και η δράση των ανθρώπων που συνδέθηκαν με το τυπογραφείο.

Λέξεις – Κλειδιά:

Πολιτική, Τύπος, επαναστατική περίοδος, ελευθερία, λόγος, εφημερίδα, άρθρα, δημοκρατικές ιδέες, σύνταγμα, θεσμοί, δικαιοσύνη, εκπαίδευση, ισονομία, ισότητα, εγχώριες ειδήσεις, ελευθεροτυπία, Ελληνικά Χρονικά.

Abstract

The present thesis deals with the research of the political of Press. This paper deals with the investigation of politics in the press. In particular, this study will deal with the case of the "Hellenic Chronicles", the war and political newspaper published in the besieged Messolonghi by the phil-Hellenic Swiss Ioannis Iakovos Mayer from 1824 to 1826. The main purpose of the work is to investigate the presence of politics and its influence on the general revolutionary climate of the time, as presented through its published articles. The historical course of the press is connected to the political and social events that occur in a specific geographical area. In times of peace and war, the press can be used as a source of knowledge as it can capture the general climate of each era. It is known that from the beginnings of the creation of the Greek state and in critical political periods, Greek regions used the news press as a tool for the foundation, dissemination, protection and promotion of their ideas.. The study is divided into two frameworks, the theoretical and the creative.

Also, the action of the newspaper will be examined with presentations of excerpts from their pages, in order to investigate their contribution or not to the promotion of democratic ideas, the freedom of the press, the establishment of a constitution and all those institutions that would later form the foundation of the newly established of the Greek state. In the last chapter, the conclusions will be presented. Especially, the research promote the effects and contribution of the political situation to the press and approaches two frameworks – the conceptual and the creative ones. Freedom of speech and free flow of ideas were constant demands of the Greeks throughout hard times as well as adverse circumstances.

In the creative part, a short vignette will be presented, the topic of which will deal with the newspaper "Hellenic Chronicles", while the content will be connected to the siege of Messolonghi. More specifically, based on the life and experiences of the main protagonists of the novel, the conditions of life in the besieged city and the actions of the people who were connected to the printing house will emerge.

Keywords:

Politics, Press, pre-evolutionary and evolutionary period, freedom, speech, newspaper, articles, democratic ideas, constitution, justice, equality, topical news, freedom of press, Hellenic Chronicles.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Περιεχόμενα

Θεωρητικό Μέρος

Εισαγωγή

Κεφάλαιο 1: Η έρευνα

1.1 Η ιδέα της έρευνας

1.2 Σκοπός της έρευνας

1.3 Ερευνητικά ερωτήματα

1.4 Μεθοδολογία της έρευνας

Κεφάλαιο 2: Η πολιτική

2.1 Το πολιτικό περιβάλλον στα χρόνια της Επανάστασης

Κεφάλαιο 3: Ο Τύπος

3.1. Πρώτα δείγματα ειδησεογραφίας

3.2. Η σύσταση των τυπογραφείων

3.3. Ο ελληνικός επαναστατικός Τύπος

Κεφάλαιο 4: Η περίπτωση της εφημερίδας των «Ελληνικών Χρονικών»

4.1. Οι εκδότες, η γέννηση και ο σκοπός της εφημερίδας

4.2. Η γλώσσα, η διάρκεια και η συχνότητα της εφημερίδας

Κεφάλαιο 5 : Η πολιτική μέσα από τα Ελληνικά Χρονικά

5.1 Δημοκρατικές ιδέες και ελευθερία του Τύπου στα «Ελληνικά Χρονικά»

5.2 Θεσμοί : Δικαιοσύνη και Εκπαίδευση

5.3 Οι εγχώριες ειδήσεις στα «Ελληνικά Χρονικά»

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

Δημιουργικό Μέρος

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η εργασία μας ερευνά την παρουσία της πολιτικής στον Τύπο μελετώντας την περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών». Χωρίζεται σε δύο επιμέρους τμήματα. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει κεφάλαια που αναφέρονται στην έννοια της πολιτικής, καθώς και στο πολιτικό κλίμα της εποχής που εκδόθηκαν τα «Ελληνικά Χρονικά» (1824-1826).

Δίνονται επιγραμματικά οι συνθήκες που επικράτησαν στον τότε ελληνικό χώρο κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, οι επιρροές που δέχτηκαν από ξένα γεγονότα, καθώς και οι παράγοντες που συνέβαλαν στη γέννηση της ειδησεογραφίας. Τέλος, δίνονται ο ορισμός του Τύπου, τα πρώτα δείγματα ειδησεογραφίας, καθώς και η σύσταση των ελληνικών τυπογραφείων σε διαφορετικά μέρη της Ελλάδας, που υπήρξαν καθοριστικά στοιχεία για την ανάπτυξη του ελληνικού επαναστατικού Τύπου, ώστε ο αναγνώστης να έχει μια σφαιρική αντίληψη της ευρύτερης κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης στον τότε επαναστατημένο ελλαδικό χώρο.

Κατ' επέκταση, ακολουθεί το κύριο μέρος της εργασίας που επικεντρώνεται στα «Ελληνικά Χρονικά». Αναλύονται ο τρόπος και ο σκοπός της ίδρυσης της εφημερίδας και καταγράφονται τα βιογραφικά στοιχεία των εκδοτών της. Επιπλέον, περιγράφεται η γλώσσα στην οποία γράφονταν τα πολύκροτα φύλλα της και με τα οποία απευθυνόταν στο αναγνωστικό κοινό, όπως επίσης η διάρκεια και η συχνότητα της κυκλοφορίας της. Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφεται η πολιτική στον Τύπο μέσα από την σκοπιά των «Ελληνικών Χρονικών» και συγκεκριμένα παρουσιάζονται οι δημοκρατικές ιδέες, όπως είναι οι συλλογικές αποφάσεις, η ελευθεροτυπία, η ισονομία, η ισότητα, η ελευθερία του Τύπου καθώς και θεσμοί, όπως είναι η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση. Τέλος, παρουσιάζονται και οι εγχώριες ειδήσεις της εποχής που ήταν στοχευμένες και είχαν έντονο πολιτικό χαρακτήρα.

Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνεται ένα μικρό χρονογράφημα που ως κύριο θέμα έχει να παρουσιάσει την εφημερίδα των «Ελληνικών Χρονικών» και τον τρόπο με τον οποίο την χρησιμοποιούσαν οι εκδότες της και γενικότερα οι Μεσολογγίτες. Το περιεχόμενο του μικρού χρονογραφήματος εντάσσεται χρονικά στα έτη της Πολιορκίας του Μεσολογγίου, δηλαδή στο 1825 και 1826, και παρουσιάζει τους αγώνες και τις προσπάθειες των πολιορκημένων να

αντισταθούν στους εχθρούς. Παράλληλα, καταγράφονται και οι δύσκολες συνθήκες ζωής τους, καθώς το 1825 και 1826 οι εκδότες χρησιμοποίησαν τα «Ελληνικά Χρονικά» ως μέσο για να πληροφορήσουν και τους υπόλοιπους Έλληνες για τα αντίξοα βιώματά τους. Επιπλέον, στο χρονογράφημα περιλαμβάνονται ένας πατριωτικός ύμνος και μια επιστολή, τα οποία μιμούνται το ύφος των ωδών και των επιστολών που εκδόθηκαν στα «Ελληνικά Χρονικά» κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.

Κεφάλαιο 1: Η έρευνα

1.1. Η ιδέα της έρευνας

Όπως δηλώνει και ο τίτλος της εργασίας, έχει ως αντικείμενο διερεύνησης την παρουσία της πολιτικής στον Τύπο κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και μελετά την περίπτωση της εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά». Καθώς στον τότε ελλαδικό χώρο είχε αρχίσει να αναπτύσσεται η τυπογραφία, παράλληλα συνέβησαν πολυάριθμα πολιτικά γεγονότα, εντός και εκτός γεωγραφικών ορίων, όπως ήταν το ξέσπασμα της Γαλλικής Επανάστασης και ο Διαφωτισμός, γεγονότα που υπήρξαν καθοριστικά στο να αντιληφθούν οι επαναστατημένοι Έλληνες την ανάγκη να εκφράσουν και να διακινήσουν ταυτόχρονα τις ιδέες και τις απόψεις τους.

Τα «Ελληνικά Χρονικά» αποτέλεσαν την εφημερίδα του Αγώνα που ενημέρωναν τους πολίτες για τις εξελίξεις στα πεδία των μαχών και συγχρόνως έδιναν τη δυνατότητα στους επιμέρους αγωνιστές και διοικητές των ελληνικών περιοχών να επικοινωνούν μεταξύ τους. Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη εφημερίδα για τη μελέτη μας, διότι εκτός από την προβολή πολεμικών γεγονότων, απέκτησε και πολιτική χροιά, καθώς δεν περιορίστηκε στην αναφορά μόνο των πολεμικών ειδήσεων, αλλά αντίθετα μέσω των φύλλων της αναδείχθηκαν και προωθήθηκαν θεμελιώδεις αξίες, όπως ήταν η δημοκρατία, η ελευθερία, η ισονομία, η ισότητα, η ελευθεροτυπία, η συγκρότηση του κράτους με θέσπιση νόμων και θεσμών, που αφορούσαν κυρίως τη δικαιοσύνη και την εκπαίδευση. Μέσω αυτής της εργασίας επιχειρείται να αποδειχτεί πως η συγκεκριμένη εφημερίδα αποτέλεσε το κατάλληλο εργαλείο για να εκφραστούν ζητήματα που αφορούσαν συνολικά την πολιτική κατάσταση και την κοινωνία στα χρόνια που εξετάζονται (1824-1826).

1.2. Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αποδείξει την παρουσία της πολιτικής στον Τύπο μέσα από την περίπτωση της εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά». Στα πλαίσια της εργασίας θα αναλυθεί ο ρόλος της προαναφερθείσας εφημερίδας στην περίοδο του επαναστατικού αγώνα και συγκεκριμένα στα έτη 1824 έως 1826, καθώς και τα αποτελέσματα της επιρροής της σε τοπικό, εγχώριο και διεθνές επίπεδο.

Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εφημερίδα των «Ελληνικών Χρονικών» που πρωτοεμφανίζεται και εκδίδεται στο πολιορκημένο Μεσολόγγι. Σε αυτό το σημείο της μελέτης θα παρουσιαστούν οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της, ο σκοπός κυκλοφορίας της και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κατά τη διάρκεια της διετούς έκδοσής της. Κατ' επέκταση θα καταγραφούν τα ονόματα των σημαντικών εκδοτών της και ορισμένα βιογραφικά τους στοιχεία, ώστε να αποδοθεί το πλαίσιο δράσης τους, η συχνότητα και η διάρκεια κυκλοφορίας και οι γλωσσικές ιδιαιτερότητες, με τις οποίες απευθύνονταν στο αναγνωστικό κοινό. Η παρουσίαση των «Ελληνικών Χρονικών» πραγματοποιείται, για να αποδειχθεί επίσης αν υπήρχε πολιτικός, εθνικός και αγωνιστικός προσανατολισμός στα τυπωμένα άρθρα της εφημερίδας και κατά πόσο αυτά συνέβαλαν στην προετοιμασία για τη δημιουργία των θεμελιωδών αρχών στο υπό σύσταση νεοελληνικό κράτος.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο, μέσα από την περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών», επιδιώκεται να προσεγγιστεί αν και κατά πόσο η εφημερίδα προέβαλλε δημοκρατικές ιδέες και θεμελιώδεις αξίες, όπως την ελευθεροτυπία του Τύπου, την ελευθερία, τη συγκρότηση και τη διοίκηση του κράτους και θεσμούς, όπως τη δικαιοσύνη και την εκπαίδευση, σε μία εποχή που οι τρέχουσες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις δεν άφηναν περιθώρια ελεύθερης έκφρασης.

1.3. Ερευνητικά ερωτήματα

Πριν τη διεξαγωγή της έρευνας τέθηκαν ορισμένα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία με τη σειρά τους συνέβαλαν στο σχεδιασμό των κεφαλαίων της παρούσας μελέτης. Τα ερωτήματα που κατεύθυναν την μελέτη ήταν:

- Το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της επαναστατικής περιόδου συνέβαλε στην εμφάνιση του ελληνικού τύπου;
- Ποια ήταν η μορφή της πολιτικής είδησης στη συγκεκριμένη εφημερίδα τη δεδομένη εποχή;
- Πώς λειτουργεί η πολιτική είδηση σε συνάρτηση με την κοινωνία;
- Τα «Ελληνικά Χρονικά» κατόρθωσαν να προβάλλουν τις δημοκρατικές ιδέες, όπως την ελευθερία του Τύπου και θεσμούς, όπως τη δικαιοσύνη και την εκπαίδευση, μέσα από τα φύλλα της;

1.4. Μεθοδολογία της έρευνας

Για την υλοποίηση της παρούσας έρευνας έγινε αναζήτηση έντυπης και ηλεκτρονικής βιβλιογραφίας, που σχετιζόταν χρονικά και θεματικά με το θέμα «της πολιτικής στον Τύπο και την περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών στη διάρκεια της Επανάστασης». Στη συνέχεια, με τη μελέτη της βιβλιογραφίας διερευνήθηκαν διεξοδικώς τα τεύχη που κυκλοφόρησε η εφημερίδα, για να αποκαλυφθεί το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο έδρασαν τα «Ελληνικά Χρονικά». Επιπρόσθετα, αναλύεται η βασική κατεύθυνση της εφημερίδας, ώστε να προκύψει ο χαρακτήρας και οι προσπάθειές της σχετικά με την διάδοση, την προώθηση και την κριτική πολιτικών ζητημάτων που αναπτύχθηκαν στα έτη κυκλοφορίας της, την προβολή δημοκρατικών ιδεών και κυρίως της ελευθεροτυπίας. Στο τέλος της εργασίας παρατίθενται τα συμπεράσματα των ερευνητικών ερωτημάτων, με σκοπό να καταδειχθεί η σημασία του θέματος που ερευνάται.

Κεφάλαιο 2: Η πολιτική

Σύμφωνα με τον Σαΐτη ο όρος «πολιτική» δηλώνει τον τρόπο ή και τη μέθοδο που μπορεί να ακολουθήσει ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων για να επιτύχουν έναν συγκεκριμένο σκοπό. Σε ένα κράτος η πολιτική εκφράζει τις κατευθύνσεις που μπορεί να ακολουθήσει η ομάδα εξουσίας για να πραγματοποιήσει συγκεκριμένες επιδιώξεις.

Σταδιακά οι επιρροές από τη Γαλλική Επανάσταση έδωσαν το έναυσμα για τη διαμόρφωση και τη λειτουργία των ελληνικών πολιτικών σχηματισμών. Στη διάρκεια της ελληνικής Επανάστασης είχαν ήδη δημιουργηθεί μικροί πολιτικοί σχηματισμοί που ανέπτυξαν τοπικιστικό χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώθηκαν οι αντιλήψεις ορισμένων Ελλήνων ηγετών για την πολιτική προστασία συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, καθώς και για την οργάνωση και τη λειτουργία που θα μπορούσε να αποκτήσει το κράτος και η διοίκηση σε περίπτωση πολιτικής ανεξαρτητοποίησης. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξεταστεί το πολιτικό περιβάλλον που είχε διαμορφωθεί στη διάρκεια του Αγώνα (1824-1826), εποχή που εκδίδονταν και τα «Ελληνικά Χρονικά».

2.1. Το πολιτικό περιβάλλον στα χρόνια της Επανάστασης

Με την έναρξη της επανάστασης το 1821 δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για αναδιαμόρφωση των κοινωνικών και πολιτικών σχηματισμών. Οι Έλληνες έπρεπε να κατοχυρώσουν τα νεοαπελευθερωμένα εδάφη, να εδραιώσουν την επανάσταση, να εντείνουν την πολεμική προσπάθεια και να πετύχουν τον ανεφοδιασμό των στρατευμάτων. Γι' αυτούς τους λόγους κατέφυγαν στην ίδρυση μικρών οργανισμών, που ήταν πολιτικά μορφώματα τοπικού χαρακτήρα, σαν ένα είδος τοπικής κυβέρνησης με πλήρη πολιτικά δικαιώματα που ελέγχονταν από τους Φαναριώτες, τους προεστούς και τους ιεράρχες.

Οι πρώτες τρεις τοπικές κυβερνήσεις ιδρύθηκαν στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου. Συγκεκριμένα, η «Πελοποννησιακή Γερουσία» συστάθηκε με πρωτοβουλία των Πελοποννησίων προεστών, η Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος είχε επικεφαλής τον έμπειρο πολιτικό και Φαναριώτη Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ενώ ο Άρειος Πάγος που διοικούσε την Ανατολική Στερεά Ελλάδα είχε επικεφαλής το Φαναριώτη Θεόδωρο Νέγρη, η απολογία του οποίου παρουσιάζεται στο φύλλο 56 των «Ελληνικών Χρονικών», που εκδόθηκε στις 9 Ιουλίου του 1824 και αναφέρει ότι «Κατηγορούμαι και περί

των πέρυσι διατρεζάντων εις Τριπολιτζάν, ότι ηνώθην με το Αντιδιοικητικόν Σύστημα, αρχηγός του οποίου ήτον ο Κολοκοτρώνης». Συγκεκριμένα, στο φύλλο 2 των «Ελληνικών Χρονικών», που εκδόθηκε στις 5 Ιανουαρίου του 1824, παρουσιάζεται η κοινοποίηση της Ελληνικής εταιρείας του Λονδίνου. Σύμφωνα με αυτό είχαν εφαρμόσει μια πρώτη παραστατική Διοίκηση, η οποία συγκροτήθηκε με σκοπό την ανάδειξη μιας νόμιμης κυβερνήσεως που θα μετρίαζε τα δεινά του έθνους (Αλιβιζάτος, 2003 : 63).

Η δημιουργία των τοπικών οργανισμών επέφερε θετικά οφέλη στην επανάσταση και ανέδειξε συγχρόνως διαμάχες μεταξύ τοπικών ηγετικών ομάδων για την ανάληψη της εξουσίας. Όπως αναφέρει και ο Πιζάνιας «οι συγκρούσεις αυτές δεν αφορούσαν μόνο το ποιος θα κατείχε πραγματικά την εξουσία, αλλά κυρίως τη δομή που θα είχε ο υπό ίδρυση κρατικός οργανισμός».

Πιο συγκεκριμένα, με την άφιξη του Δημήτριου Υψηλάντη στην Ύδρα έγιναν πιο έντονες οι συγκρούσεις των ηγετικών ομάδων. Οι οπλαρχηγοί και οι Φιλικοί που συσπειρώθηκαν γύρω του κατηγόρησαν τους Φαναριώτες, τους προεστούς και τους ιεράρχες πως επεδίωκαν την άσκηση πολιτικής εξουσίας αφηφώντας τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Η λύση των προβλημάτων και ορισμένων εθνικών ζητημάτων δόθηκε με την σύγκληση των Εθνοσυνελεύσεων, με τις οποίες άρχισε να περιορίζεται η δύναμη των τοπικών κυβερνήσεων. Ουσιαστικά, η συμμετοχή εκπροσώπων από κάθε κοινωνική ομάδα συντέλεσε στο γεγονός αυτό και βοήθησε στη δημιουργία νέων πολιτικών θεσμών (Πιζάνιας, 2009 : 44).

Οι νέες συνθήκες που προκύπτουν από τα πεδία των μαχών οδηγούν στη σύγκληση της Α' Εθνοσυνέλευσης στις 20 Δεκεμβρίου του 1821 κοντά στην Επίδαυρο με στόχο να ενωθούν θεσμικά οι νέες απελευθερωμένες περιοχές. Με την πραγματοποίησή της συνεχίζεται η υπόσταση των τοπικών οργανισμών με τη συνδρομή ενός Επταμελούς Συμβουλίου. Επικεφαλής εκλέχτηκε ο Βρεσθένης Θεοδώρητος και απαρτιζόταν από σημαντικούς κληρικούς, ανάμεσά τους ο Μητροπολίτης Κορίνθου Κύριλλος (Μανίκας, 2008 : 87). Οι κληρικοί συνέχισαν να διαδραματίζουν σπουδαίο ρόλο στην πολιτική και μάλιστα ήταν αριθμητικά περισσότεροι από όσους συμμετείχαν.

Αναμφισβήτητα, η Α' Εθνοσυνέλευση έμεινε γνωστή στην ιστορία για την ψήφιση του πρώτου Ελληνικού Συντάγματος, το οποίο ήταν επηρεασμένο από τις ιδέες της Γαλλικής και της Αμερικανικής Επανάστασης. Διακήρυττε την ελληνική ανεξαρτησία και την απάλλασσε από την οθωμανική κυριαρχία. Μάλιστα, τα «Ελληνικά Χρονικά» στο φύλλο 78, που

κυκλοφόρησε στις 24 Σεπτεμβρίου του 1824, επιβεβαιώνουν ότι «εις την Επίδαυρον εγένετο η πρώτη εθνική Συνέλευσις, η οποία διοργάνωσε το νυν προσωρινόν της Ελλάδος σύστημα, βάσιν είχαν την ισονομίαν» και φανερώνουν πως θεμελιώδες στοιχείο του υπήρξε η ισονομία. Στο ίδιο φύλλο, ο εκδότης των «Ελληνικών Χρονικών» ανακοινώνει την κυκλοφορία του Συντάγματος του Άστρους και του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής με την έντυπη μορφή, δείχνοντας πόσο πολύ ο Μάγερ στηρίζεται στις συνταγματικές ιδέες και νομοθετήσεις. Γι' αυτό το λόγο η Α' Εθνοσυνέλευση τόνισε πως η επανάσταση είχε εθνικό χαρακτήρα και όχι κοινωνικοανατρεπτικό. Με απόφασή της όρισε ότι η διοίκηση θα αποτελούνταν από δύο σώματα με ετήσια θητεία, το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό (Ιορδάνογλου, 2013 :106). Πρόεδρος του Βουλευτικού εκλέχθηκε ο Δημήτριος Υψηλάντης, ο οποίος αποδυναμωνόταν λόγω της αριθμητικής υπεροχής των προεστών ως μέλη του συγκεκριμένου σώματος. Αντίθετα, πρόεδρος του Εκτελεστικού ορίστηκε ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Τέλος, όπως σημειώνει και ο Ροτζώκος «η οριστική μορφή του πρώτου συντάγματος αντανακλά τη δύναμη των αντίπαλων σωμάτων: η δύναμη της παράδοσης από τη μία μεριά και η δύναμη της νεωτερικότητας από την άλλη».

Σε συνθήκες πολιτικής έντασης πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 1823 η Β' Εθνοσυνέλευση στο Άστρος της Κυνουρίας. Πρωταρχικό μέλημα της Εθνοσυνέλευσης αποτέλεσε η βελτίωση των σχέσεων Προκρίτων και στρατιωτικών. Συγκεκριμένα, όπως καταγράφονται στο φύλλο 15 των «Ελληνικών Χρονικών», που κυκλοφόρησε στις 20 Φεβρουαρίου του 1824, επισημαίνει πως κατορθώθηκε μία νέα θεσμική εφαρμογή, καθώς αφαιρέθηκαν αρμοδιότητες από τα παλιά θεσμικά όργανα και ανατέθηκαν αντίστοιχα στο Εκτελεστικό και Βουλευτικό σώμα. Ειδικότερα, το χωρίο που αναφέρεται σε αυτό το γεγονός τονίζει πως «η φωνή της Πατρίδος, και η ζήτησις ολόκληρου του έθνους, διά των Νομίμων, παραστατών του, δυνάμει του Οργανικού Νόμου μας προσκάλεσαν εις το μέγα τούτο χρέος και μας αφι[ερωσαν] ομοφώνως ως την εκτέλεσιν των Νόμων». Παράλληλα, έγινε μικρή τροποποίηση στο υπάρχον σύνταγμα της Επίδαυρου. Αξίζει να σημειωθεί πως οι πολιτικοί της εποχής εκμεταλλεύτηκαν τη λαϊκή δυσαρέσκεια εξαιτίας της συνεχούς παρέμβασης του κλήρου στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα. Με αυτό τον τρόπο εξασφαλίστηκε η υπεροχή της κεντρικής εξουσίας, η οποία προχώρησε στην κατάργηση των τοπικών κυβερνήσεων και του αξιώματος του αρχιστράτηγου, που μέχρι τότε κατείχε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την εδραίωση της νομοθετικής δύναμης έναντι της εκτελεστικής (Ροτζώκος, 1997:13).

Κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης οι εντάσεις κορυφώθηκαν, με αποτέλεσμα να

δημιουργηθούν δύο αντίπαλα μέτωπα, των Προκρίτων και των στρατιωτικών/οπλαρχηγών/ναυτικών. Στο φύλλο 36 των «Ελληνικών Χρονικών» που κυκλοφόρησε στις 3 Μαΐου 1824 περιγράφονται σκηνές έντονης διαμάχης με το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη να κατηγορεί του Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς *«τα σχέδια με τα οποία εφέτος καταπολεμούμαι δεν αμφιβάλλω ότι είναι σχέδια, όχι των Πελοποννησίων και νησιωτών, αλλά των Ρουμελιωτών...»* Οι απαρτιζόμενες ομάδες δρούσαν με βάση το συμφέρον τους ξεχνώντας το κοινό καλό και πολλές φορές κατέφευγαν στην ένοπλη σύγκρουση για τη διαχείριση των ζητημάτων. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν στο ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου που αφορούσε τόσο την ανάληψη της εξουσίας όσο και θέματα γενικού χαρακτήρα. Επιπρόσθετα, ακόμα και οι ελληνικές εφημερίδες δεν κατόρθωσαν να κρατήσουν στάση ουδετερότητας. Ακόμα και τα «Ελληνικά Χρονικά» αντιμετωπίζουν ως υπαίτιους της κατάστασης αυτής του Έλληνας οπλαρχηγούς ή προεστούς. Στο φύλλο 59, το οποίο κυκλοφόρησε στις 19 Ιουλίου του 1824, παρουσιάζεται η προσπάθεια της Αιγύπτου να εκμεταλλευτεί τη διχόνοια μεταξύ των Ελλήνων *«ο τύραννος της Αιγύπτου γνωρίζει καλώς της Ελλάδος την κατάστασιν και σπεύδει να ωφεληθεί από τα διχόνοιας»* και ταυτόχρονα προτείνουν στο κοινό να αναλογιστούν παρόμοια περιστατικά του παρελθόντος και να δράσουν σύμφωνα με αυτά.

Κεφάλαιο 3: Ο Τύπος

Με τον όρο Τύπο αναφερόμαστε κυρίως στην εφημερίδα, για την εποχή που εξετάζουμε. Ο Λύχνος προσπαθεί να ορίσει την εφημερίδα ως «μια τυπωμένη έκδοση με πληροφορίες και κρίσεις πάνω σε δημόσιες υποθέσεις, μαζί με άλλα δημοσιεύματα μορφωτικά και διασκεδαστικά, που κυκλοφορεί μεταξύ του κοινού με συνδρομές ή με πώληση». Επιπλέον, ο Λύχνος τονίζει πως «το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Τύπου είναι το γραπτό περιεχόμενό του που παραμένει σταθερό». Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μία σύντομη ιστορική αναδρομή στα πρώτα δείγματα ειδησεογραφίας. Επίσης αναφέρεται η ιστορία του ελληνικού επαναστατικού Τύπου με σκοπό να αντιληφθεί ο αναγνώστης την ανάπτυξη και το ρόλο που διαδραμάτισε εκείνη την εποχή.

3.1. Πρώτα δείγματα ειδησεογραφίας

Η εμφάνιση της λέξης «εφημερίδα» τόσο σαν έννοια όσο και σαν αντικείμενο άρχισε να υφίσταται περίπου πριν από δύο χιλιετίες. Θεωρητικά, στην αρχαία ελληνική τους μορφή οι εφημερίδες μπορούν να ταυτιστούν με τις δημόσιες επιγραφές και τους πάπυρους, στους οποίους οι άνθρωποι κατέγραφαν προσωπικά γεγονότα ή επίσημες αναφορές που αποσκοπούσαν στην ενημέρωση των πολιτών. Μάλιστα, άλλο ένα δείγμα ειδησεογραφίας χρησιμοποιήθηκε την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Με την ονομασία «Βασιλείες Εφημερίδες ή Βασιλικαί» κυκλοφορούσαν ημερήσια φύλλα, στα οποία καταγράφονταν λεπτομερώς τα γεγονότα της εποχής. Το πέρασμα των αιώνων ευνόησε την ύπαρξη τέτοιων φύλλων. Συγκεκριμένα, τη ρωμαϊκή εποχή και επί Ιούλιου Καίσαρα εκδίδονταν τα γνωστά «Acta Senatus» και «Acta Diurna», τα οποία περιλάμβαναν επίσημες πολιτικές καταγραφές. Όπως αναφέρουν η Μπάλα και η Παπαδημητρίου (1993:48) η πρώτη χειρόγραφη εφημερίδα κυκλοφόρησε στη Βενετία και αγοραζόταν με αντίτιμο της γαζέτα (gazetta), από το οποίο έλαβε η εφημερίδα το όνομά της. Την εποχή του Μεσαίωνα οι απαιτήσεις των ανθρώπων αυξάνονται και οδηγούνται σταδιακά στην αναζήτηση περισσότερων πληροφοριών. Τον 15ο αιώνα κυκλοφορούν φυλλάδια με αναπαραστάσεις μικρών εικόνων και τον 16ο αιώνα οι «λίβελλοι» που έχουν θρησκευτικό και πολιτικό σκοπό.

Ωστόσο, στον ελληνικό χώρο δεν υπάρχουν παρόμοιες συνθήκες για την εξέλιξη της ειδησεογραφίας. Η ύπαρξη και μιας νέας πληροφορίας προέκυπτε με αργούς ρυθμούς και οι

πολίτες δεν ακολουθούσαν το ρυθμό των ευρωπαϊκών γεγονότων εξαιτίας της οθωμανικής κυριαρχίας. Παράλληλα, αυτό το γεγονός οφειλόταν στην έλλειψη εξοπλισμού, ειδικευμένου προσωπικού και της επιθυμίας του οθωμανικού κράτους για περιορισμό των επαναστατικών ιδεών (Μπάλα & Παπαδημητρίου, 1993:42)

3.2. Η σύσταση των τυπογραφείων

Η λειτουργία του τύπου στη διάρκεια της Επανάστασης παρουσίαζε σχεδόν καθημερινά την εξέλιξη του Αγώνα. Συγκεκριμένα, διέδωσε στους επαναστάτες και μη Έλληνες, ιδεολογίες που αφορούσαν την πολιτική, την κοινωνία και το κράτος, κάλυψε τα πολεμικά γεγονότα της εποχής, βοήθησε στην δημιουργία της εθνικής συνείδησης και ανάπτυξης του μορφωτικού επιπέδου (Μπαντιμαρούδης, 2006). Από το 1821 έως και το 1827 λειτούργησαν στην Ελλάδα έξι τυπογραφεία. Ανάμεσά τους ήταν το τυπογραφείο της Καλαμάτας – Κορίνθου, του Μεσολογγίου, των Ψαρών, της Ύδρας, των Αθηνών και της Διοίκησης. Σε αυτή την υποενότητα του κεφαλαίου θα γίνει προσπάθεια να προσεγγιστεί και να παρουσιαστεί η στάση ορισμένων τυπογραφείων στη διάρκεια της Επανάστασης (Δερτιλής, 2018 : 44).

Οι νεοσύστατες εφημερίδες, ειδικά τα πρώτα δύο χρόνια της Επανάστασης, είχαν αναλάβει κυρίως το ρόλο του εμψυχωτή δεδομένου πως ο Αγώνας δεν είχε κηρυχθεί επίσημα σε όλες τις πόλεις. Άμεσος σκοπός τους ήταν να δημιουργήσουν μια θετική εικόνα για τις μεταβολές που συνέβαιναν στο χώρο και να επηρεάσουν θετικά και τους υπόλοιπους Έλληνες, ώστε να εξεγερθούν εναντίον των Οθωμανών (Δρούλια, 2005:34).

Το πρώτο σε λειτουργία τυπογραφείο ήταν αυτό της Καλαμάτας, το οποίο με τη δράση του επεδίωξε να καλύψει τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Μέσα στις αντίξοες πολεμικές συνθήκες ανέλαβε να φέρει εις πέρας την έκδοση εφημερίδων, οι οποίες θα πληροφορούσαν τον λαό, θα τόνωναν το ηθικό και το αγωνιστικό πνεύμα και ίσως κατάφερνε να δείξει τη δράση και την γραμμή του Αγώνα (Πιζάνιας, 2009:93). Συμπληρωματικό έργο του τυπογραφείου, εκτός από την έκδοση της εφημερίδας «Σάλπιγξ Ελληνική» ήταν να εκτυπώνει διοικητικά έντυπα, για να προωθήσουν τη διαμόρφωση και τη λειτουργία της διοίκησης (Σκλαβενίτης, 2000 : 175).

Το τυπογραφείο της Διοίκησης ξεκινά να εκδίδεται επίσημα στις 7 Οκτωβρίου του 1825. Επικεφαλής του τυπογραφείου ορίζεται ο Φαρμακίδης, ο οποίος σύντομα αντιμετωπίζει εσωτερικά προβλήματα εξαιτίας διάφορων αναφορών που υπήρχαν σε άρθρα. περί διοίκησης

και προσώπων που σχετίζονταν με αυτήν. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει το τυπογραφείο θέτει υψηλούς στόχους ως προς το πολιτικό, ιδεολογικό και παιδευτικό περιεχόμενο (Καταϊτζή, 2010 : 94). Η δραστηριότητά του για την ελληνική κοινωνία κατέστη ιδιαίτερα σημαντική.

Την ίδρυση και τη δημιουργία του τυπογραφείου της Ύδρας ανέλαβε ο Ιάκωβος Τομπάζης, όμως η αναχώρησή του για την Κρήτη οδήγησε στην ματαίωση των σχεδίων. Ο Ιταλός έμποκος και φιλέλληνας Ιωσήφ Κιάππε, που διέμενε στην Ύδρα, γίνεται τυπογράφος και προτείνει την ίδρυση εφημερίδας με την ονομασία «Φίλος του Νόμου». Πράγματι, η κυκλοφορία της εφημερίδας με επικεφαλής τον Κιάππε συνδέθηκε με νομικά, πολιτικά, εκπαιδευτικά και λογοτεχνικά άρθρα, στα οποία προέβαλλε το αγωνιστικό φρόνημα. Ως η μακροβιότερη εφημερίδα της Ελληνικής Επανάστασης άσκησε πολλές φορές κριτική στα πολεμικά γεγονότα και στην δράση των προσώπων που συμμετείχαν σε αυτά (Σκλαβενίτης, 2000 : 176).

Συνολικά, καθίσταται σαφές πως η ίδρυση των ελληνικών τυπογραφείων, που είχε σαν αποτέλεσμα την έκδοση των εντύπων στον ελλαδικό χώρο, είναι άρρηκτα συνυφασμένη με το ιστορικό γίνεσθαι του Αγώνα.

3.3. Ο ελληνικός επαναστατικός Τύπος

Οι έντονες αλλαγές, οι καινοτόμες ιδέες, οι συγκρούσεις ανάμεσα στις ηγετικές προσωπικότητες και οι συνθήκες πολιτικής και κοινωνικής κρίσης συνέβαλαν σημαντικά στη δράση του Τύπου, ο οποίος με τη σειρά του διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τρόπου σκέψης των πολιτών. Μάλιστα, οι ισχύουσες πολιτικές και πνευματικές αντιλήψεις επηρέασαν την ανάπτυξή του, με αποτέλεσμα ο ελληνικός Τύπος να αντανακλά το χαρακτήρα της εκάστοτε κοινωνίας (Μπάλα & Παπαδημητρίου, 1993).

Η συμμετοχή και η ανάληψη των καθηκόντων από την οικογένεια Υψηλάντη ενσάρκωσε τη μεγάλοπνη ιδέα για την απελευθέρωση. Με την άφιξη του Δημητρίου Υψηλάντη στην Πελοπόννησο συντελείται, ίσως, το πιο σημαντικό γεγονός για την πορεία του ελληνικού τύπου. Ο ίδιος είχε φέρει μαζί του από την Τεργέστη το πρώτο ξύλινο πιεστήριο, το οποίο εγκαθίδρυσε στην τότε απελευθερωμένη Καλαμάτα. Υπό αυτές τις συνθήκες ο Μάγερ στο έργο του «Ιστορία του Ελληνικού Τύπου» (όπως σημειώνεται στη Βόγλη, 2017) στις 2 Αυγούστου του 1821 με εκδότη τον Θεόκλητο Φαρμακίδη εκδίδεται η πρώτη έντυπη

εφημερίδα με την ονομασία «Σάλπιγξ Ελληνική» και κατορθώνει να εκδώσει τρία φύλλα, στα οποία αναφέρονταν η άφιξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη (φ. 5 Αύγ.1821). Έτσι, ξεκινά επίσημα ο ρόλος του ελληνικού τύπου μέσω του οποίου επιχειρείται η συνεχής ενημέρωση για τις τρέχουσες πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, η αφύπνιση και η εμφύχωση των υπόδουλων. Μία τέτοια περίπτωση εφημερίδας ήταν και ο «Φίλος του Νόμου» που παρουσιάζεται στο φύλλο 5 των «Ελληνικών Χρονικών» και το οποίο εκδόθηκε στις 5 Απριλίου του 1824. Παρόμοια αναφορά στην ίδια εφημερίδα, δηλαδή για το «Φίλο του Νόμου», γίνεται στο φύλλο 30 των «Ελληνικών Χρονικών» και συγκεκριμένα το απόσπασμα τονίζει πως *«Ο Φίλος του Νόμου εδημοσίευσε την εξής επιστολήν, πεμφθείσαν από Αλεξάνδρειαν παρά τινός φιλέλληνος, προς τινά σημαντικόν Έλληνα»* υποδεικνύοντας την ύπαρξη και άλλων εφημερίδων που αναφέρονταν σε θέματα του Αγώνα.

Ο ελληνικός επαναστατικός Τύπος κυκλοφόρησε με σκοπό να ενημερωθούν οι υπόδουλοι Έλληνες για τα διεθνή γεγονότα και τις αντιδράσεις από την Ελληνική Επανάσταση και αφετέρου να αρχίσουν να μούνται τέτοιου είδους συμπεριφορές, ώστε να αντιληφθούν την έννοια της πολιτικής ενοποίησής τους και της κοινής τους ταυτότητας (Σκλαβενίτης, 2000:178). Επίσης, λόγω της αναγκαιότητας για έκδοση εντύπων κυκλοφόρησε και η εφημερίδα «Ελληνικός Τηλέγραφος», η οποία τυπωνόταν στην ιταλική γλώσσα και η έκδοσή της ανελήφθη από τα «Ελληνικά Χρονικά». Συγκεκριμένα, στο φύλλο 25 που εκδόθηκε στις 26 Μαρτίου του 1824, τα «Ελληνικά Χρονικά» ανήγγειλαν ότι *«κατά τις 20 τρέχοντος εδημοσιεύθη εν Μεσολογγίω εφημερίς επιγραφομένη «Ελληνικός Τηλέγραφος». Της εφημερίδος ταύτης τα άρθρα θέλουσι δημοσιεύεσθαι κατά την οποίαν διάλεκτον...»*. Παρόμοια η ύπαρξη του «Ελληνικού Τηλέγραφου» παρουσιάζεται και στο φύλλο 39 των «Ελληνικών Χρονικών» το οποίο κυκλοφόρησε στις 29 Νοεμβρίου 1824.

Το έτος 1825 αποκτά μεγαλύτερη σημασία για την ειδησεογραφική παραγωγή, καθώς έχουν παρέλθει πλέον οι εμφύλιες συγκρούσεις και οι εφημερίδες έχουν αποκτήσει το δικό τους χαρακτήρα όσον αφορά την παρουσίαση των πολεμικών και πολιτικών γεγονότων (Παπαθανασόπουλος, 2000:253). Κατ' επέκταση, οι ελληνικές επαναστατικές εφημερίδες δεν σταματούν το πολύκροτο έργο τους, διότι αντιλήφθηκαν τη σπουδαιότητα της ενημέρωσης των πολιτών. Ειδικότερα, όταν ξεκινάει η πολιορκία του Μεσολογγίου, παραμένουν σε ετοιμότητα, γιατί στο πλαίσιο αυτό προσπαθούν να καλύψουν τους αγώνες που πραγματοποιούνται τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στη Στερεά Ελλάδα.

Κεφάλαιο 4: Η περίπτωση της εφημερίδας των «Ελληνικών Χρονικών»

4.1. Οι εκδότες, η γέννηση και ο σκοπός της εφημερίδας

Μία από τις πιο σπουδαίες και εξέχουσες προσωπικότητες που συνέβαλαν στην έκδοση και στην κυκλοφορία των «Ελληνικών Χρονικών» είναι ο Ελβετός φιλέλληνας Ιωάννης Ιάκωβος Μάγερ, ο οποίος γεννήθηκε στη Ζυρίχη το έτος 1798 και καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια, η οποία ασχολούνταν με το επάγγελμα του ιατρού. Από μικρή ηλικία άρχισε να δέχεται επιρροές για το αίσθημα βοήθειας, οπότε και ξεκίνησε η ενασχόλησή του με την ιατρική, όμως δεν κατόρθωσε να ολοκληρώσει τις σπουδές του (Σκλαβενίτης, 2000:178).

Φεύγοντας από τη Ζυρίχη, εμφανίστηκε στην Ελληνική Επιτροπή της Βέρνης ως ειδήμων γιατρός και με αυτό τον τρόπο εξασφάλισε το εισιτήριό του για την Ελλάδα. Κατόρθωσε να φτάσει στον ελληνικό χώρο με τη φρεγάτα «Άρης» το 1821 και αμέσως πήγε στο Μεσολόγγι, στο οποίο ανέπτυξε αγωνιστική δράση (Θωμόπουλος, 1959:11). Ως πνεύμα ανήσυχο ξεκίνησε να ασχολείται με την καταγραφή των γεγονότων του έτους 1823-1824 και πολύ γρήγορα συνδέθηκε με τη νέα πόλη, καθώς παντρεύτηκε την Αλτάνη, τη μεγαλύτερη κόρη του Γεώργιου Ιγγλέζου, με την οποία απέκτησαν δύο παιδιά. Ο Μάγερ εργάστηκε σκληρά για να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της ειδησεογραφίας και όπως αναφέρει ο Θωμόπουλος «δικαιολογημένα θεωρείται ο πατέρας της Ελληνικής δημοσιογραφίας, γιατί με το τιτάνειο έργο του κατάφερε να επιβάλει την ελευθεροτυπία και να ανυψώσει το δημοσιογραφικό όργανο στη θέση που του αξίζει».

Το 1823 συνεργάστηκε με έναν ακόμα φιλέλληνα τον Λέισεστερ Στάνχοουπ και λίγο αργότερα με τον Δημήτριο Μενεσθέα. Η αγάπη για το Μεσολόγγι και γενικότερα για τον ελληνικό αγώνα αποδεικνύεται με την ίδρυση των «Ελληνικών Χρονικών» το 1824 με την ανάληψη των καθηκόντων του εκδότη. Για πρώτη φορά το όνομά του αναφέρεται στο φύλλο 9 που εκδόθηκε στις 19 Ιανουαρίου του 1824 λέγοντας ότι «Όσοι δεν έχουν ενδώ φίλους, ας διευθύνονται προς τον Κύριον Ιάκωβον Μάγερ», ενώ στο ίδιο φύλλο (19.01.1824) και στο κάτω δεξιό μέρος της τελευταίας σελίδας αναγράφεται «να διευθύνωσι τας επιστολάς των προς τον Συντάκτην, Δοτόρ Ιωάννην Ιάκωβον Μάγερ». Διακρίθηκε για την ελεύθερη κριτική του, γι' αυτό άλλωστε ήρθε σε σύγκρουση με άλλες προσωπικότητες, όπως αυτή του Λόρδου Βύρωνα. Ο Βύρων πίστευε πως οι τολμηρές διαπιστώσεις του Μάγερ και η παρουσίασή τους στα φύλλα των «Ελληνικών Χρονικών» θα μπορούσαν να προκαλέσουν αντιδράσεις και

αρνητική στάση για την εξέλιξη της Επανάστασης (Δημητρόπουλος, 2018:352).

Σχετικά με το θάνατό του υπήρξαν πολλές αντικρουόμενες πληροφορίες για τις συνθήκες που συνέβη. Η επικρατούσα άποψη υποστηρίζει πως ο Μάγερ βρήκε ένδοξο θάνατο μαζί με την οικογένειά του στην Πολιορκία του Μεσολογγίου. Οι σοροί τους μεταφέρθηκαν από τους αιχμαλώτους και ετάφησαν με τις κατάλληλες νεκρικές τιμές στον κήπο των Ηρώων.

Ένας ακόμα σημαντικός άνθρωπος στην ιστορία των «Ελληνικών Χρονικών» υπήρξε ο Λέισεστερ Στάνχοουπ. Καταγόταν από το Δουβλίνο και λόγω της μεγάλης στρατιωτικής εμπειρίας του είχε γνωρίσει σπουδαία πολιτικά πρόσωπα της εποχής. Διετέλεσε μέλος της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου, η οποία του ανέθεσε να μεταφέρει πειστήρια στην Ελλάδα για τη σύσταση τυπογραφείων. Το 1823 έφτασε στο Μεσολόγγι και με τις φιλελεύθερες ιδέες του συνεργάστηκε με τον Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ για την ίδρυση της εφημερίδας. Η παρουσία του βοήθησε σημαντικά όχι μόνο τον επαναστατικό ειδησεογραφικό τύπο, αλλά ταυτόχρονα τον πολιτικό και οικονομικό ελληνικό τομέα. Είναι γνωστό πως ο Στάνχοουπ ανέλαβε μετά το θάνατο του Λόρδου Μπάιρον την διαχείριση του ελληνικού δανείου που είχε συναφθεί το 1824, γεγονός που αναφέρεται στο φύλλο 32 που εκδόθηκε στις 19 Απριλίου του 1824 και συγκεκριμένα το απόσπασμα παρουσιάζει ότι «ο Συνταγματάρχης Στανχόπ είναι προσδιορισμένος δια να επιστατήση εις τα χρήματα του δανείου, μετά του εν μακαρία τη λήξει Λόρδου Βύρωνος, και του ευγενούς κυρίου Λαζάρου Κουντουριώτη».

Στη σύσταση της εφημερίδας και την κυκλοφορία των φύλλων συνέδραμε και ο Δημήτρης Μενεσθέας λόγω της εμπειρίας του στα τυπογραφεία. Στο φύλλο 24 που εκδόθηκε στις 22 Μαρτίου του 1824 επισημαίνεται ότι «Παρακαλούνται όσοι επιθυμούσι να γίνωσι συνδρομηται ή και να στέλλωσι άρθρα, ειδήσεις να διευθύνωνται ενταύθα προς τον τυπογράφον Κύρ. Δ. Μενεσθέα...». Επίσημα δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες για τον τυπογράφο των Ελληνικών Χρονικών. Είναι σίγουρο όμως το γεγονός ότι μετέβη στο πολιορκημένο Μεσολόγγι και εκεί γνωρίστηκε με τον Λέισεστερ Στάνχοουπ. Λόγω της εμπειρίας του ως τυπογράφος προτάθηκε από τον φιλέλληνα Στανχόουπ να αναλάβει την έκδοση της εφημερίδας. Παρά το γεγονός ότι η εφημερίδα διέθετε ελάχιστο προσωπικό κατόρθωσε να τυπώσει αρκετά φύλλα, ανάμεσα στα οποία κυκλοφόρησε για πρώτη φορά και ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του Διονύσιου Σολωμού. Το τραγικό τέλος του ορίζεται χρονικά τον Απρίλιο του 1826.

Ήδη από το 1821 ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος μεταφέρει ένα τυπογραφείο από την Ιταλία

στο Μεσολόγγι, όμως αυτό δε θα λειτουργήσει (Σκλαβενίτης, 2000:103). Λίγο αργότερα, όταν ο αγώνας κορυφώνεται, προκειμένου να εδραιωθεί η αγωνιστική διάθεση τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσει η Φιλελληνική Επιτροπή του Λονδίνου. Σύμφωνα με τον Αναπλιώτη (όπως αναφέρεται στο Μηνά, 2019) με την υποστήριξή της θα φτάσει στο Μεσολόγγι το 1823 ένα άλλο τυπογραφείο, ώστε να ξεκινήσει η έκδοση της πρώτης ελληνικής εφημερίδας, που στόχο θα έχει την κάλυψη των πολεμικών και πολιτικών γεγονότων.

Στις 18 Δεκεμβρίου του 1823 γίνεται η πρώτη ανακοίνωση που αφορούσε την έκδοση της εφημερίδας, ενώ στις 24 του ίδιου μήνα κυκλοφορεί έκτακτα μια πρώτη έκδοση των «Ελληνικών Χρονικών». Η αναγγελία αυτής της έκδοσης δεν ήταν άσκοπη, καθώς προϋδέασε με τον καλύτερο τρόπο τους αγωνιστές για ένα νέο εγχείρημα που θα ξεκινούσε. Ίσως με αυτό τον τρόπο ήθελαν να στηρίξουν τη συνέχεια του επαναστατικού αναβρασμού και να δείξουν τη δική τους συμμετοχή στα δύσκολα εγχειρήματα της εποχής. Επίσημα η τακτική έκδοση των «Ελληνικών Χρονικών» ξεκινά την 1η Ιανουαρίου του 1824, όπου κάθε φύλλο της εφημερίδας προβάλλει ως επίσημη ρήση του Φραγκλίνου «Τα πλείω οφέλη, τοις πλείοσι». Στο ίδιο φύλλο των «Ελληνικών Χρονικών» μαρτυρείται και ο σκοπός της κυκλοφορίας της, που δεν είναι άλλος από την επιτυχή κατάληξη της επανάστασης, την απελευθέρωση και εν τέλει τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό αναφέρει την είδηση της ανάληψης αξιωμάτων του Στάνχοουπ, έπειτα από παρότρυνση της Φιλελληνικής Εταιρείας του Λονδίνου και ειδικότερα «*Εν αιταίς ταις επιστολαίς αναγνώσσονται ότι η φιλέλλην εταιρεία Κομητάτον της Αγγλίας έστειλεν εις τα ενταύθα τον κύριον Καλονέλον Α. Στανχόπ*» και της συνεργασίας του με τον Λόρδο Βύρωνα, ώστε να επιτευχθεί με τον καλύτερο τρόπο η εθνική ευτυχία των Ελλήνων. Σε άλλο άρθρο αναφέρεται απόσπασμα της επιστολής του Λόρδου Βύρωνα, ο οποίος τονίζει την χορήγηση και την αποπληρωμή ενός δανείου, ώστε να καλυφθούν ανάγκες που είχαν προκύψει στη διάρκεια του Αγώνα.

4.2. Η γλώσσα, η διάρκεια και η συχνότητα της εφημερίδας

Η μελέτη των «Ελληνικών Χρονικών» οδηγεί τον αναγνώστη σε πλήθος συμπερασμάτων σχετικά με τη γλώσσα της εφημερίδας. Αναλυτικότερα, η εφημερίδα χρησιμοποιεί την ομιλούμενη γλώσσα της εποχής, την καθαρεύουσα, η οποία σε πολλά σημεία ακολουθεί την αυστηρή συντακτική και γραμματική δομή της. Στο 1ο φύλλο της εφημερίδας που

κυκλοφόρησε στη 1 Ιανουαρίου του 1824 χαρακτηριστικό παράδειγμα της καθαρεύουσας αποτελεί το χωρίο «*εσυνθέσαμεν τον Οργανικόν μας Νόμον, και ωρκίσθημεν δις, πρώτον εν Επιδαύρω, και έπειτα εν Αστρεί, διά να τον φυλάζωμεν ως Κόρην οφθαλμού*». Ωστόσο, μπορεί εύκολα να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα πως η εφημερίδα απευθύνεται σε ανθρώπους που διέθεταν τουλάχιστον το βασικό επίπεδο μόρφωσης, αφού κατά το πλείστον οι Έλληνες των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων ήταν αγράμματοι στον κεντρικό κορμό της χώρας και η ενημέρωση των στρατιωτών και των πολιτών στηριζόταν στην μεγαλόφωνη ανάγνωση στα πεδία συγκέντρωσης. Στα περισσότερα φύλλα της εφημερίδας γίνεται διακριτό ότι ο Μάγερ χρησιμοποιεί την κλητική προσφώνηση «*Άνδρες Έλληνες*», όπως φαίνεται στο φύλλο 1, που εκδόθηκε στη 1 Ιανουαρίου του 1824, ρήματα κελευστικά ή και προτρεπτικά, για να ωθήσει τους Έλληνες να συμμετάσχουν στην προσπάθεια απελευθέρωσης. Ωστόσο, κατά την διετή κυκλοφορία της εκδόθηκαν μαζί με τα φύλλα ποιήματα με πατριωτικό και αγωνιστικό πνεύμα, όπως στο φύλλο 76, που εκδόθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου του 1824 και παραδίδει μια Ωδή, επιστολές και μεταφράσεις αποσπασμάτων από ξένες εφημερίδες, ώστε να διαδώσουν την συμπαράσταση των ευρωπαϊκών χωρών.

Τα «Ελληνικά Χρονικά» δημοσίευσαν στα δύο χρόνια κυκλοφορίας της 106 φύλλα το 1824, 105 φύλλα το 1825 και μόλις 15 φύλλα το 1826. Στο διάστημα μεταξύ του 1825 και του 1826 η εφημερίδα αντιμετώπισε πολλές δυσχέρειες εξαιτίας της Πολιορκίας και γι' αυτό πολλές φορές αναγκάστηκε να διακόψει την κυκλοφορία της, όπως φαίνεται και από τα φύλλα 11 έως 15, που εκδόθηκαν στις 20 Φεβρουαρίου του 1826, τα οποία αναφέρουν ότι «*Πολλάκις τα Ελληνικά Χρονικά έλαβον διακοπήν με λίγον βάσιμον. Μία από τας διακοπάς ταύτας είναι και η παρούσα, ήτις στηρίζεται εις αιτίας πολύ βασιμωτέρας και ισχυροτέρας από τας πρώτας*». Όμως, χάρη στη βοήθεια των δύο φιλελλήνων, του Μάγερ και του Στάνχοουπ, όπως τονίστηκε και προηγουμένως, η εφημερίδα εξακολούθησε να κυκλοφορεί και να λειτουργεί παρά τις δύσκολες συνθήκες και τις αντίθετες απόψεις που εκφράζονταν (Δρούλια, 2005:92). Προς ένδειξη σεβασμού στο αναγνωστικό κοινό και τους συνδρομητές στο φύλλο 65-66, που εκδόθηκε στις 19 Αυγούστου του 1825, αρχίζει λέγοντας «*Ζητούμεν συγγνώμην από τους κύριους συνδρομητάς μας διά την διακοπήν, την οποίαν εξ ανάγκης μεταχειριζόμεθα ενίοτε εις την Εφημερίδα*» .

Η εφημερίδα κυκλοφορούσε συνήθως δύο φορές την εβδομάδα, δηλαδή Τετάρτη και Σάββατο και η τρίμηνη συνδρομή κόστιζε έξι ισπανικά τάλιρα. Η πληροφορία αυτή προκύπτει και από σχετικό χωρίο στα «Ελληνικά Χρονικά» «*Ειδοποιούνται οι Κύριοι Συνδρομηταί*». Επισημαίνεται πως η έκδοση των πρώτων εκατό φύλλων διανέμονταν δωρεάν

στους κατοίκους του Μεσολογγίου, ώστε να ενημερωθούν για τα θέματα της πόλης τους και τα θέματα της Επανάστασης.

Τα φύλλα που κυκλοφόρησαν από το 1824 έως και το 1826 παρουσιάζουν ορισμένες διαφορές ως προς την τυπογραφική εμφάνισή τους. Συγκεκριμένα, τα φύλλα του 1824 στηρίζονται στο διαχωρισμό της σελίδας τους σε δύο στήλες και είναι πιο απλά στην παρουσίασή τους. Ξεκινούν με την ονομασία της εφημερίδας και την αρίθμηση του φύλλου. Στη συνέχεια, με πιο αυστηρή γραμματοσειρά εκτίθενται τα ειδησεογραφικά νέα. Αντίθετα, τα φύλλα που εκδόθηκαν το 1825 και το 1826 παρουσιάζουν διαφορά στην εμφάνισή τους. Αναλυτικότερα, στην ονομασία της εφημερίδας προστίθεται μια περίτεχνη μικρογραφία που συμβολίζει ένα φύλλο ελιάς. Η αρίθμηση των φύλλων στοιχίζεται επάνω και αριστερά της σελίδας, ενώ η φράση του Φραγκλίνου παραμένει στην επάνω δεξιά θέση. Στην συνέχεια καταγράφονται οι ειδήσεις που αφορούν τον αγώνα, αλλά με την έναρξη της Πολιορκίας του Μεσολογγίου η εφημερίδα αποκτά ένα πιο προσωπικό ύφος λόγω των εσωτερικών δυσκολιών. Το φύλλο 9 και 10 που εκδόθηκαν μαζί στις 3 Φεβρουαρίου του 1826 παρουσιάζουν με φρίκη τη δεινή τους κατάσταση και συγκεκριμένα *«το οχύρωμά μας κατεστράφη, αι οικίαι μας εκρημνίσθησαν, τα υποστατικά μας κατεδαφίσθησαν, οι αδελφοί μας ετάφησαν, αλλ' η ένδοξος σημαία του Σταυρού μένει και κυματεί επάνω εις τα ερείπια και εις τους τάφους»*.

Χαρακτηριστικό επίσης της εφημερίδας είναι η ωρίμανσή της λόγω της συνδρομής του Ιάκωβου Μάγερ, ο οποίος ύστερα από το θάνατο του λόρδου Βύρωνα και την αναχώρηση του Στάνχοουπ ανέλαβε εξ ολοκλήρου την έκδοση της εφημερίδας (Θωμόπουλος, 1959:9). Μάλιστα, εκτός από την βασική λειτουργία της ενημέρωσης, της κάλυψης των πολιτικών εξελίξεων και της δημοσίευσης αποφάσεων, όπως αναφέρει και η Βόγλη *«καλύπτει ταυτόχρονα και άλλες, με αποτέλεσμα να «αναδεικνύεται σε μια εξαιρετη πηγή μελέτης της καθημερινότητας μιας εμπόλεμης κοινωνίας»*. Τέλος, η κυκλοφορία των «Ελληνικών Χρονικών» θα διακοπεί οριστικά με την καταστροφή του τυπογραφείου από μία οβίδα που έριξαν Τουρκοαιγύπτιοι κατά τη διάρκεια της Πολιορκίας του Μεσολογγίου.

Κεφάλαιο 5: Η πολιτική μέσα από τα «Ελληνικά Χρονικά»

Κατά τη διάρκεια της ελληνική Επανάστασης αρχίζουν να διαμορφώνονται και να εδραιώνονται έννοιες, όπως ελευθερία προσωπικών αντιλήψεων και δράσεων, προτεραιότητα ατομικών δικαιωμάτων, κατάργηση προνομίων. Η εικόνα ενός ενιαίου ελληνικού έθνους, με την γεωγραφική και πολιτιστική σημασία, εδραιώνεται με την δράση των εφημερίδων, καθώς απηχεί όλους εκείνους τους πόθους και τις επιθυμίες των επαναστατημένων, οι οποίοι αγωνίζονται για την απελευθέρωση του τόπου τους (Κουμαριανού, 2010:76).

Συγκεκριμένα, τα «Ελληνικά Χρονικά» χαρακτηρίζονται για τον πολιτικό προσανατολισμό τους που αφορούν είτε τη μορφή του πολιτεύματος, την δημοκρατία ή την τυραννία, τις δημοκρατικές ιδέες, την ελευθεροτυπία είτε αφορούν θεσμούς, όπως είναι η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση, καθώς και τις πολεμικές ειδήσεις που φανερώνουν πάντα μία πολιτική χροιά.

5.1. Δημοκρατικές ιδέες και ελευθερία του Τύπου στα «Ελληνικά Χρονικά»

Βασικές έννοιες και αρχές της δημοκρατίας παρουσιάζονται μέσα από τα άρθρα των «Ελληνικών Χρονικών» μαρτυρώντας και την προτίμηση του εκδότη προς αυτές. Συλλογικές αποφάσεις, συμμετοχή, ελευθερία, ισότητα, ισονομία, δικαιώματα, το εκλέγειν και το εκλέγεσθαι είναι μερικά από τα οποία αποτελούν τα συστατικά της δημοκρατίας και προβάλλονται συχνά στα φύλλα που κυκλοφορούσαν στο πολιορκημένο Μεσολόγγι. Σαφής προτίμηση του Μάγερ στη δημοκρατία φαίνεται και στο φύλλο 95, που εκδόθηκε στις 22 Νοεμβρίου του 1824, και παρουσιάζει έναν φανταστικό διάλογο ανάμεσα σε έναν βουλευτή και ιδιώτη. Συγκεκριμένα, ο φανταστικός ιδιώτης φαίνεται να υποστηρίζει ότι *«αν σου φαίνεται σκοτεινόν το γράμμα του Νόμου, εξέτασε το πνεύμα του Νόμου. Το πολίτευμά μας είναι δημοκρατικόν, αν αφήσεις την εξουσίαν διά πολύν καιρόν εις ένα και το αυτό Σώμα, τότε βέβαια κινδυνεύει η Δημοκρατία»*. Στο χωρίο εδώ διαφαίνεται επίσης ότι η πεμπτουσία της δημοκρατίας διασφαλίζεται με την αλλαγή στην εξουσία. Παρόμοια, στο φύλλο 39 που κυκλοφόρησε στις 14 Μαΐου 1824 ο Στάνχοουπ αναφέρει τις απόψεις του περί πολιτεύματος και συγκεκριμένα μιλά για τα δεινά της μοναρχίας υποστηρίζοντας ότι *«ούτοι είναι οι προδόται οι οποίοι θέλουν έναν Βασιλέα ξένον, όστις διά να εξοπλίση τον λαόν, να αφανίση τους στρατηγούς, να κρατή εις φόβον το έθνος και να διατηρή εις τούτο την άδικόν του*

εξουσίαν, πρέπει να ήναι ένας τύραννος».

Επιπλέον, στο φύλλο 17, που εκδόθηκε στις 27 Φεβρουαρίου του 1824, ο Μάγερ δημοσιεύει έναν κατάλογο αρχών. Στο πρώτο άρθρο του καταλόγου αναφέρει ότι «*η υπέρτατη εξουσία ανήκει εις το έθνος*», δηλαδή στο λαό που αποτελεί το θεμελιώδη λίθο της Δημοκρατίας και συνεχίζει «*και τούτο θέλει κηρυχθή από το έθνος ολόκληρον συνελθόν εις εν*» υπονοώντας τη συμμετοχή στα κοινά όλων των πολιτών και τις συλλογικές αποφάσεις. Σε επόμενο απόσπασμα του ίδιου καταλόγου (στ') αναφέρει ότι «*απαγορεύεται πάσα εξουσία τυραννικήν*» δείχνοντας ο εκδότης την αποστροφή του στην τυραννία και συνεχίζει «*καθείς από τους πολίτας έχει δικαίωμα*». Με την λέξη «δικαίωμα» δηλώνετε το ουσιώδες στοιχείο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Πολλές φορές στα φύλλα των «Ελληνικών Χρονικών» αναφέρονται διάφορες αρχαιρεσίες για τη συγκρότηση των διοικητικών σωμάτων. Στο ιβ' άρθρο του ίδιου καταλόγου παραθέτει ότι «*Η Εκτελεστική δύναμις ανήκε εξ ολοκλήρου εις το Σώμα το Εκτελεστικόν (εννοείται ότι όλα τα μέλη τούτου του σώματος είναι άνθρωποι δεδοκιμασμένοι, και προς τούτοις εκλεγμένοι)*», δηλαδή τα μέλη τους ήταν εκλεγμένα και όχι διορισμένα, γεγονός που αποδεικνύει ότι γίνονταν εκλογές και ότι αυτό αποτελεί στοιχείο των δημοκρατικών πολιτευμάτων. Επιπλέον, στο φύλλο 12, που κυκλοφόρησε στις 9 Φεβρουαρίου του 1824, καταγράφει ότι «*προσκαλούντος με εις Κρανίδιον, ίνα καθό μέλος του Σεβαστού Εκτελεστικού, προεκλεχθείς εις την Άστρει Εθνικήν Συνελεύσειν*» και συνεχίζει στο φύλλο 16, που εκδόθηκε στις 23 Φεβρουαρίου του 1824, ότι «*εν ω το ψήφισμα της εθνικής συνελεύσεως διορίζει την εκλογήν των επαρχιών*». Από τα προαναφερθέντα παραδείγματα προκύπτει ότι ο Μάγερ επικροτεί και επιδοκιμάζει τέτοιες δημοκρατικές δοκιμασίες, όπως τη σύσταση εκτελεστικών σωμάτων, που θα αποφασίζουν για θέματα διοίκησης.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, η ελευθερία του Τύπου καθιερώθηκε αρχικά στη Βρετανία με την Αγγλική Επανάσταση και τον 18ο αιώνα εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα σε άλλες γεωγραφικές περιοχές. Η ελευθεροτυπία συνδέθηκε με την πολιτική υπόσταση του ανθρώπου, δηλαδή την ιδιότητα του πολίτη, και όχι απλά με το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης (Κουμπαρέλης, 2014:33). Στη συνέχεια και στον ελληνικό χώρο, η ελευθερία του Τύπου εδραιώνεται με τον Νόμο της Επιδαύρου το 1823, με βασική προϋπόθεση να μη θίγεται η θρησκευτική ταυτότητα κάποιου ή να μην προβαίνουν σε προσωπικές ύβρεις (Δημητρόπουλος, 2018:88). Ο Μάγερ πιστεύει τόσο πολύ στην ελευθερία του Τύπου και την υποστηρίζει με θέρμη, ώστε στο φύλλο 6 των «Ελληνικών Χρονικών», που κυκλοφόρησε στις 19 Ιανουαρίου του 1824, γράφει ότι «*η δια του τύπου δημοσίευσις διαλευκαίνει και διασαφηνίζει τα πάντα, και δίδει το*

ακριβέστατον μέτρον των πραγμάτων όλων, της δε επωφελεστάτης ταύτης δημοσιεύσεως όργανα είναι αι εφημερίδες» και συνεχίζει περί της ελευθερίας του τύπου ότι «οι Έλληνες έχουν εις το να γράφωσιν ελευθέρως το αυτό επίσης δικαίωμα, καθώς και εις το να πνέωσι και να ζώσι, και από κανέναν νόμον το τοιούτον δεν απαγορεύεται». Στο ίδιο άρθρο συνεχίζει με τη νομοθεσία του Τύπου και επισημαίνει ότι «οι δε περί του Τύπου νόμοι πρέπει να ήναι όμοιοι με τους περί του προφορικού λόγου, διότι και η γραφή δεν είναι και αυτή άλλο τι, ειμή τρόπος, καθ' όν εκφράζομεν τα διανοήματα της ψυχής μας». Το συγκεκριμένο άρθρο για την ελευθεροτυπία ξεκινάει με την περίφημη φράση του Μάγερ ότι «η δημοσίευσις είναι η ψυχή της δικαιοσύνης», φράση που αποκτά διαχρονική σημασία. Επίσης, στο φύλλο 17 των «Ελληνικών Χρονικών» που κυκλοφόρησε στις 27 Φεβρουαρίου του 1824, ο Μάγερ καταθέτει την άποψή του περί ελευθερίας του τύπου θέτοντας ταυτόχρονα και τα όριά της «Η ελευθερία του τύπου εκτείνεται εως εις τον βαθμόν εκείνον, καθ' ον συμβιβάζεται με την κοινήν ησυχίαν και χρηστοθήειαν». Ακόμα, στο φύλλο 89 της εφημερίδας αναφέρεται ότι «Ο Τύπος ελευθερωθείς από παν είδος δολείας, θέλει είσθε η βεβαιότερα εγγύησις της ελευθερίας του Κοινού» υπερτονίζοντας πως η ελευθερία της ειδησεογραφίας από κάθε είδους σκοπιμότητα μπορεί να ενισχύσει την ελευθερία του λαού και να τον απομακρύνει από σκοτεινές και αυταρχικές καταστάσεις.

5.2. Θεσμοί: Δικαιοσύνη και Εκπαίδευση

Συχνή είναι η αναφορά των «Ελληνικών Χρονικών» στη θέσπιση δίκαιων νόμων και στη σωστή εφαρμογή τους, ώστε να θεσπίζεται η πραγματική ελευθερία των πολιτών και του έθνους. Αναλυτικότερα, με την έναρξη του έτους τα «Ελληνικά Χρονικά» στο φύλλο 1, που εκδόθηκε την 1η Ιανουαρίου του 1824, υποστηρίζουν ότι «χάρις εις τους Νόμους οι κινήσαντες τας ταραχάς εκεραυνοβολήθησαν με της Πατρίδος το αιώνιον ανάθεμα, οι Νόμοι ενεθάρρυναν τας καρδίας των αληθών Πατριωτών» προβάλλοντας με αυτό τον τρόπο την ύψιστη σημασία ύπαρξης και υπακοής στους νόμους. Για τον επαναστατικό τύπο οι Νόμοι αποτελούσαν την κινητήρια δύναμη για την απελευθέρωση και τη συγκρότηση ενός οργανωμένου και δίκαιου κράτους (Δερτιλής, 2018:79). Επιπλέον, στο φύλλο 17, που εκδόθηκε στις 27 Φεβρουαρίου του 1824, καταγράφονται προσπάθειες συγκρότησης των Δικαστηρίων και ο ορθός τρόπος λειτουργίας τους «Η σύστασις των υπέρτατων δικαστηρίων εις το Μεσολόγγιον μας δίδει πάλιν άλλον ενδόσιμον...εκδίδομεν εις φως επί του παρόντος γενικός τινάς σκέψεις περί του πολιτικού συντάγματος». Για την προς εξέταση εφημερίδα

διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο η σύσταση των δικαστηρίων και η αναγνώριση των δικαιωμάτων, καθώς με αυτόν τον τρόπο προστατευόταν η ελευθερία έκφρασης των πολιτών. Ακόμα, αναφέρει το *«νομοδοτικόν δικαίωμα ιδιαίτερος ανήκει εις τους παραστάτας του έθνους εμπεριέχεται δε εις το δικαίωμα τούτο, χωρίς τινός εξαιρέσεως, των φόρων η σύστασις»*. Επισημαίνει ότι το βασικό συστατικό ενός κράτους είναι οι Νόμοι του, οι οποίοι εξασφαλίζουν την ισονομία και την ισότητα και μέσα σε αυτόν ορίζεται η σύσταση των φόρων, από την οποία όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα και κανείς δεν αποκλείεται από αυτήν. Σε ένα άλλο χωρίο του φύλλου που εξετάζεται αναφέρει ότι *«ο καθείς από τους πολίτας έχει δικαίωμα να εγκαλέση και εις τα πολιτικά και εις τα εγκληματικά δικαστήρια τους δημοσίους υπουργούς, οίτινες ήθελον κακομεταχειρισθή κατ’ αυτού την πολιτικήν εξουσίαν αυτών»* εννοώντας πως η δικαιοσύνη προστατεύει τους πολίτες από την αυθαιρεσία της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας και συνεχίζει λέγοντας ότι *«ανανεούνται ετησίως παρά του νομοδοτικού σώματος οι νόμοι»* τονίζοντας πως είναι απαραίτητη η θέσπιση νέων νόμων, η αναπροσαρμογή ή η κατάργηση παλιών νόμων ανάλογα πάντα με τις ανάγκες της κοινωνίας και τις τρέχουσες εξελίξεις. Στο φύλλο 89 των «Ελληνικών Χρονικών», που εκδόθηκε την 1 Νοεμβρίου του 1824, προβάλλεται με ιδιαίτερη σημασία η πίστη ότι *«ο Ελληνικός λαός την σεβαστήν Διοίκησιν κινουμένην από καθαρόν και άδολον πατριωτισμόν και λαμπρύνουσαν το νέον τούτο στάδιον με την ειλικρινή της αφοσίωσιν εις τας θεμελιώδεις αρχάς του Πολιτικού μας Συστήματος»*. Το σημείο αυτό αποδεικνύει πως μόνο η υπακοή στους Νόμους εξασφαλίζει την εύρυθμη λειτουργία και τη συνέχεια του κράτους, είναι δε χαρακτηριστικό πως ο Μάγερ επικαλείται συνεχώς την υπακοή στους Νόμους, οι οποίοι μπορούν να θεσπιστούν με σωστό τρόπο, όμως πρέπει να τίθενται σε εφαρμογή, γι' αυτό και στο φύλλο 70, που κυκλοφόρησε στις 27 Σεπτεμβρίου του 1824, ο εκδότης υποστηρίζει ότι *«Οι Νόμοι μας, καλοί εις το χαρτί, καταντούν ανίσχυροι οσάκις η αβελτηρία τινών ημπορεί να σύρη την επικράτειαν εις το χείλος του κρημνού»*. Τα «Ελληνικά Χρονικά» προβάλλουν πως η πραγματική ελευθερία των πολιτών και του έθνους προκύπτει από τη θέσπιση δίκαιων νόμων και τη σωστή εφαρμογή τους.

Πέρα των άλλων στα φύλλα των «Ελληνικών Χρονικών» γίνεται μια συστηματική προσπάθεια και συζήτηση γύρω από το θέμα της εκπαίδευσης. Στο φύλλο 35 των «Ελληνικών Χρονικών», που κυκλοφόρησε στις 30 Απριλίου του 1824, σε μία επιστολή προς τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο γίνεται λόγος για το θέμα της παιδείας. Ο γράφων σχολιάζει ότι *«η παιδεία, πάντοτε και εις πάντας αναγκαία, έγινε εις ημάς τώρα το μόνο μέσον να φυλάζωμεν την ελευθερία»*, ενώ λίγο παρακάτω σημειώνει τρόπους με τους οποίους

μπορεί να διαδοθεί η μόρφωση «περί ζητήσεως βιβλίων από τους δυνατούς να χαρίζωσι βιβλία, και περί της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου». Μάλιστα, το φύλλο 43, που κυκλοφόρησε στις 28 Μαΐου του 1824, καταγράφει για πρώτη φορά την ίδρυση σχολείου στο Μεσολόγγι για τα παιδιά των αγωνιζόμενων Ελλήνων «πρώτον αυτό συσταίνει σχολείον διά τα τέκνα των καταμαχομένων τους βαρβάρους Ελλήνων». Γίνεται σαφές πως η παιδεία και οι τρόποι διάδοσής της αποτελούσαν για τις εφημερίδες στοιχείο δημοκρατικής προώθησης που συνδεόταν άμεσα με την ελευθερία.

Πρακτικά, για τα «Ελληνικά Χρονικά» η εκπαίδευση συμβόλιζε το μέσο αφύπνισης των Ελλήνων για να συνειδητοποιήσουν την πολιτική και εθνική τους ταυτότητα. Προς επίρρωση της άποψης αυτής παρόμοια αντίληψη διαφαίνεται και στο φύλλο 40 της ίδιας εφημερίδας, που κυκλοφόρησε στις 17 Μαΐου του 1824, στο οποίο ονοματίζεται το όπλο του ανθρώπου, ώστε να μπορέσει να παραμείνει ελεύθερος και να δημιουργήσει μια οργανωμένη και δημοκρατικά ευνομούμενη πολιτεία «ευρίσκομεν την αλήθειαν, ήτοι τον ορθόν λόγον, όστις είναι όλως πλάσμα θεού...Ιδού λοιπόν το μέσον, δι' ου πρέπει ο άνθρωπος να οδηγείται εις τας κοινάς και ιδιαιτέρας πράξεις του». Θα μπορούσε να λεχθεί πως για τα «Ελληνικά Χρονικά» ο ορθός λόγος διαδραμάτιζε το πιο σημαντικό μέσο, με το οποίο μπορούσαν οι Έλληνες να απαλλαγθούν από τις συμφορές τους και να συγκροτήσουν ένα ελεύθερο κράτος, κατά το δυτικό και αμερικανικό πρότυπο, με έννοιες φιλελευθερισμού, δημοκρατίας, αξιοκρατίας κτλ. Επιπρόσθετα, στο φύλλο 41, που εκδόθηκε στις 21 Μαΐου του 1824, διαφαίνεται η άποψη του Μάγερ για τον ορθό λόγο και συγκεκριμένα «ο ορθός λόγος όμως ανακαλύπτει όλας ταύτας τας καταχρήσεις της πολιτικής και της θρησκείας», εννοώντας πως ο ορθός λόγος είναι μέρος της πολιτικής και μόνο με αυτόν μπορούν να αντιμετωπιστούν αυθαιρεσίες της πολιτικής εξουσίας.

Κατά το 1825 ενισχύεται η ιδέα περί εκπαίδευσης και σιγά-σιγά αρχίζει να αποκτά συγκεκριμένη έννοια. Έτσι και τα «Ελληνικά Χρονικά» είναι τα πρώτα που προωθούν αυτή την ιδέα. Μάλιστα, στο φύλλο 23, που εκδόθηκε στις 21 Μαρτίου του 1825, την συνδέουν με τη σύσταση και την οργάνωση σχολείων, ώστε να γίνει αντιληπτό πως το έθνος ευημερεί και παραμένει ελεύθερο, όταν ενυπάρχει σ' αυτό και παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα της εκπαίδευσης. Δεδομένου του χωρίου στο φύλλο 23 «αι εφημερίδες εις όλα τα φωτισμένα και πολιτισμένα έθνη του κόσμου χρησιμεύουν ως όργανα πλέον παντός άλλου επιτήδεια να μετοχετεύειν εις τους αναγνώστας γνώσεις, ηθικάς και πολιτικάς» διαφαίνεται η άποψη πως οι εφημερίδες της εποχής αποτελούν το πιο σπουδαίο μέσο, με το οποίο οι άνθρωποι μπορούν να μορφωθούν και να γνωρίσουν την αλήθεια, διότι κατά κάποιο τρόπο, οι εφημερίδες

αναλαμβάνουν το ρόλο της τότε υποτυπώδους εκπαίδευσης, κυρίως στις εμπόλεμες περιοχές. Η ίδια αντίληψη παρουσιάζεται και στο φύλλο 24, μόνο που σ' αυτό τονίζεται ακόμα περισσότερο η ίδρυση σχολείων και εκπαιδευτηρίων.

5.3. Οι εγχώριες ειδήσεις στα «Ελληνικά Χρονικά»

Μεγάλο μέρος των «Ελληνικών Χρονικών» αφιερώνονταν στις εγχώριες ειδήσεις, μέσω των οποίων παρουσίαζαν τις πολεμικές συγκρούσεις αλλά και άλλες ειδήσεις, όπως ήταν ο θάνατος του λόρδου Βύρωνα. Ειδικότερα, το φύλλο 29, που κυκλοφόρησε στις 9 Απριλίου του 1824, εκτυπώθηκε με μαύρο πλαίσιο αναγγέλλοντας μέσα σε πένθιμο κλίμα το χαμό του «*Απαρηγόρητα θρηνεί μεταξύ των χαρμόσυνων του Πάσχα ημερών η Ελλάς, διότι αιφνιδίως στερείται από τας αγκαλάς της τον πολύτιμον ευεργέτην, τον Λόρδον Νόελ Βύρωνα*», ενώ στο φύλλο 31 που εκδόθηκε στις 16 Απριλίου του 1824, τα «Ελληνικά Χρονικά» δημοσίευσαν τον επιτάφιο λόγο για το θάνατο του λόρδου Βύρωνα, τον οποίο εκφώνησε ο Σπυρίδωνας Τρικούπης «*Τί ανέλπιστον συμβεβηκός! Τι αξιοθρήνητον δυστήχημα! Ολίγος καιρός...και σήμερον όλως θλίψις και κατήφεια καταβρέχει το νεκρικόν του κρεβάτι με πικρότατα δάκρυα*». Οι ειδήσεις αυτές εντάσσονταν σε μία γενικότερη πολιτική της εφημερίδας που είχε σκοπό να τονώσει το αγωνιστικό πνεύμα και να κρατήσει ακμαίο το ηθικό των Ελλήνων αγωνιστών και κυρίως των πολιορκημένων. Για το λόγο αυτό πολλές φορές τονίζονταν περισσότερο οι νίκες των Ελλήνων σε σημείο που τις παραλλήλιζαν με τους αγώνες των αρχαίων Ελλήνων εναντίον των Περσών. Στο φύλλο 39 που εκδόθηκε στις 14 Μαΐου 1824 περιλαμβάνει την επιστολή του συνταγματάρχη Στάνχοουπ προς το Πανελλήνιο. Εκεί ο συνταγματάρχης υπενθυμίζει στους Έλληνες ότι «*οι πρόγονοί σας έτρεψαν τους Πέρσας εις φυγήν, και σεις οι ίδιοι τους Τούρκους...*» θέλοντας να τονίσει το ένδοξο παρελθόν και προπαντός να τους παραδειγματίσει από τις ηρωικές πράξεις των προγόνων. Παρόμοιος παραλληλισμός της ανδρείας των Ελλήνων αγωνιστών προκύπτει και στο φύλλο 62 που εκδόθηκε στις 30 Ιουλίου του 1824 αναφέροντας ότι «*οι γενναιόφρονες κάτοικοι των δύο νήσων Ύδρας και Πετζών αφ' ου είδον το εσωτερικόν της Πατρίδος των ησφαλισμένων κάλλιστα από το πλήθος των διαφόρων ομογενών μας πολεμιστών οίτινες προθυμότατα έριζαν εκεί, ενησχολήθησαν εις το να ετοιμάσουν όλα εν γένει τα πολεμικά πλοία*». Επίσης, στην ίδια πολιτική της εφημερίδας εντάσσεται και η παρουσίαση του «Θούριου Άσματος», το οποίο εκδόθηκε στις 2 Φεβρουαρίου του 1824 στο φύλλο 10. Με την παρουσιάσή του γίνεται προσπάθεια να παραδειγματιστούν οι Έλληνες για τις επαναστατικές δράσεις. Μεικοί ενδεικτικοί στίχοι του ποιήματος αναφέρουν «*Ελλήνων παίδες, άνδρες γενναίοι, ορμάτε πάντας κατά εχθρών... Σάλπιγγες ακούτε; σαλπίζει μάχην, αυτό προστάζει τώρ' ο Θεός... Ομονοείτε, γενήτ' ανδρείοι,*

κι ας αντηχήση όπλων κλαγγή». Με την χρήση της προστακτικής «ορμάτε, δράζετε, υμνείτε, ομονοείτε» ο δημιουργός προτρέπει στον απελευθερωτικό αγώνα. Παράλληλα, ο στίχος «αυτό προστάζει τώρα ο Θεός» δημιουργεί την εντύπωση πως είναι θεόπνευστος ο αγώνας τους και πως με τη συνδρομή της Θείας Πρόνοιας θα δικαιωθούν. Παράλληλα, με το ρήμα «ομονοείτε» και την χρονική πρόταση «όταν το μένος πάντων συνενωθή» προτρέπει τους αγωνιστές να ενωθούν υπό το βλέμμα ενός αρχηγού και με υπακοή στους Νόμους να αγωνιστούν με αυταπάρνηση για την απελευθέρωση της Πατρίδας και την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Τότε μόνο θα κατορθώσουν να νικήσουν τους εχθρούς τους. Με αυτό τον τρόπο, τα «Ελληνικά Χρονικά» δίνουν έμφαση στον κοινό αγώνα εναντίον των βαρβάρων. Επιπλέον, η μυθολογική αναφορά στον θεό Άρη και στην Παλλάδα Αθηνά, η ιστορική παρουσίαση του Μιλτιάδη και του Θεμιστοκλή, του Οδυσσέα και του Αχιλλέα χρησιμοποιούνται για να αποδείξουν το ένδοξο παρελθόν τους και να τους υπενθυμίσουν την ευγενική καταγωγή τους. Στο φύλλο 76 που εκδόθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου του 1824 περιλαμβάνει την ωδή του Ιακωβάκη Ρίζου του Νερουλού, ο οποίος αντιμετωπίζει με σκωπτική διάθεση τον Σουλτάνο και τον κατηγορεί για εχθροπραξίες εναντίον των γυναικόπαιδων και των γερόντων. Σε ορισμένες στροφές του ποιήματος αναφέρεται ότι «Κατά της νέας ήδη Περσίας, Νέοι αγώνες εις Θερμοπύλας, τας ολοχρύσας στολίζουν στήλας, της παμποθήτου αθανασίας» και μέσα από τα ιστορικά παραδείγματα προσπαθεί να ωθήσει και να ενθαρρύνει τους αγωνιστές για νέους πολέμους εναντίον των αντιπάλων.

Με ειδήσεις που καταγράφουν ακόμη και τις αδυναμίες των Ελλήνων, η εφημερίδα τους παροτρύνει να προετοιμαστούν και να αμυνθούν με όλες τους τις δυνάμεις απέναντι στον εχθρικό στρατό, γεγονός που παρουσιάζεται στο φύλλο 41 που εκδόθηκε στις 23 Μαΐου 1825, καθώς με προτρεπτικό ύφος αναφέρει «αρπάσατε τα άρματά σας, ζωσθήτε τα σπαθιά σας, και ασπασθέντες όλοι. Τον αδελφικόν ασπασμόν τρέξατε όπως σας κράζει ο Άρης».

Τα «Ελληνικά Χρονικά» φωτίζουν περισσότερο τις ιστορικές συνθήκες του Αγώνα και αποτελούν συμπληρωματική ιστορική πηγή για το πολιορκημένο Μεσολόγγι (Αργυροπούλου, 1970:389) και τις γύρω περιοχές. Αναλυτικότερα, στο φύλλο 70, που κυκλοφόρησε στις 2 Σεπτεμβρίου του 1825, ο Μάγερ χρησιμοποιεί ένα ακόμα παράδειγμα από την ιστορία και υπενθυμίζει στους αγωνιστές τους ένδοξους αρχαίους αρχηγούς προτρέποντάς τους να συνεχίσουν τον ένοπλο αγώνα τους και να προστατεύσουν την Πατρίδα τους «Φιλοτιμηθείτε, ω άξιοι των Μιλτιάδων και Κιμώνων απόγονοι, να αναδειχθήτε μέχρι τέλους ένθερμοι της Ελλάδος Προστάται. Συναγροικηθήτε και με τους λοιπούς καρτερόψυχους του Μεσολογγίου υπερασπιστάς...». Μέσω της εφημερίδας γίνονται συχνά

παρακλήσεις στην υπόλοιπη Ελλάδα για βοήθεια, καθώς οι Μεσολογγίτες βιώνουν σκληρές και αντίξοες συνθήκες. Εντούτοις, όπως διαφαίνεται και στο φύλλο 35, που εκδόθηκε στις 2 Μαΐου του 1825, αναφέρει ότι *«χάριτι θεία όμως από τα βέλη δεν εβλάφθη ουδέ εις»*, δηλαδή με τη βοήθεια της Θείας Πρόνοιας οι επαναστάτες και οι πολιορκημένοι έχουν γλιτώσει από τους κανονιοβολισμούς των εχθρών. Ύστερα από τις πρώτες μέρες της πολιορκίας τα «Ελληνικά Χρονικά» αφιερώνονται σε αυτήν παρουσιάζοντας με ακρίβεια τη ζωή μέσα από το Μεσολόγγι. Επιπλέον, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η περίπτωση των Μεσολογγιτών αποτέλεσε για τους επαναστάτες και τους υπόλοιπους Έλληνες πηγή έμπνευσης με συμβολική και ηθική αξία. Επιπρόσθετα, όπως σημειώνεται στο φύλλο 53 *«Τα στρατεύματα της ξηράς ετοιμάζονται διά να εξέλθουν της Πελοποννήσου εντός ολίγου και να εκστρατεύσουν κατά του εχθρού. Αλλά η Διοίκηση απαιτεί και από σας άπαντας, να προσηλώσετε όλως διόλου την προσοχή και τας δυνάμεις σας...»*, παρατίθενται πληροφορίες για τους συλλογικούς αγώνες των Ελλήνων που αποσκοπούν στο ύψιστο αγαθό της Ελευθερίας, συγχρόνως η εφημερίδα παροτρύνει τους αναγνώστες να επαγρυπνούν και να συμμετέχουν και οι ίδιοι σε περίπτωση ανάγκης.

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα

Αυτή η διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία πραγματεύεται την πολιτική στον Τύπο εξετάζοντας συγκεκριμένα την περίπτωση των «Ελληνικών Χρονικών» στη διάρκεια της Επανάστασης. Στο πρώτο μέρος αναλύσαμε την έννοια της πολιτικής και το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο την εποχή των «Ελληνικών Χρονικών». Στη συνέχεια, δώσαμε τον ορισμό του «Τύπου», τα πρώτα δείγματα ειδησεογραφίας και τον ελληνικό επαναστατικό τύπο αναφέροντας και τη σύσταση των ελληνικών τυπογραφείων. Σκοπός ήταν ο αναγνώστης να αντιληφθεί τις έννοιες της πολιτικής και του Τύπου τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, που εξετάζουμε, αφού τότε εκδόθηκαν τα «Ελληνικά Χρονικά στο πολιορκημένο Μεσολόγγι».

Στο κύριο μέρος της εργασίας μας, που αποτελείται από το τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο εξετάσαμε την περίπτωση της εφημερίδας «Ελληνικά Χρονικά» στη διάρκεια της Επανάστασης. Στο τέταρτο κεφάλαιο δώσαμε γενικά χαρακτηριστικά της εφημερίδας, όπως τα βιογραφικά στοιχεία των εκδοτών, τη γέννηση και το σκοπό της εφημερίδας, καθώς και τη γλώσσα, τη διάρκεια και τη συχνότητα της κυκλοφορίας της. Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάσαμε μεθοδικά την πολιτική στα «Ελληνικά Χρονικά». Έννοιες, όπως οι δημοκρατικές ιδέες, η ελευθερία, η ισότητα, η ισονομία, η ελευθεροτυπία, αναδεικνύονται μέσα από τις σελίδες των «Ελληνικών Χρονικών» και το αποδείξαμε παρουσιάζοντας συγκεκριμένα χωρία από τα φύλλα της. Στη συνέχεια, εστίασαμε στους θεσμούς που αναφέρονται στα «Ελληνικά Χρονικά», όπως η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση, στο γενικότερο πολιτικό πλαίσιο δίνοντας και εδώ συγκεκριμένα αποσπάσματα και αποκαλύπτοντας τη γενικότερη πολιτική κατεύθυνση των εκδοτών της. Τέλος, αναφερθήκαμε στις πολεμικές ειδήσεις των «Ελληνικών Χρονικών» που είχαν και αυτές πολιτικό χρωματισμό, μιας και εντάσσονταν στην προσπάθεια της εφημερίδας για την επιτυχή εξέλιξη και κατάληξη του Αγώνα.

Τέλος, και με βάση τα ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή της εργασίας συμπεραίνουμε τον έντονο πολιτικό προσανατολισμό των «Ελληνικών Χρονικών», ο οποίος δεν ήταν διόλου τυχαίος αλλά εντασσόταν σε μία γενικότερη πολιτική των εκδοτών της, οι οποίοι λόγω της κοσμοθεωρίας τους και του πολιτικού περιβάλλοντος της εποχής (η ανάγκη για συγκρότηση ισχυρού κράτους πλαισιωμένου με δημοκρατικούς θεσμούς). Οι εκδότες της προσπάθησαν να μεταλαμπαδεύσουν τις ιδέες τους στην ελληνική κοινωνία και κυρίως σε αυτούς που κατείχαν την εξουσία. Ακόμα και οι εγχώριες-πολεμικές ειδήσεις διαμορφώνονταν με τέτοιο

Πολύζος Βασίλειος – «Η πολιτική στον Τύπο. Η περίπτωση των “Ελληνικών Χρονικών” στη διάρκεια της επανάστασης»

τρόπο που εξυπηρετούσαν ένα συγκεκριμένο σκοπό. Κατά την προσωπική μας γνώμη τα «Ελληνικά Χρονικά» αποτελούν την πρώτη εφημερίδα στον ελλαδικό χώρο που η πολιτική κάνει τόσο έντονη την παρουσία της.

Δημιουργικό Μέρος

Κεφάλαιο 1: Μέσα από τα τείχη

27 Φεβρουαρίου,

Περίπου δύο μήνες κλείνουμε από την πρώτη μέρα που κυκλοφόρησε η εφημερίδα μας και όμως μέσα μου ένιωθα πως είχε έναν ανώτερο σκοπό να αποδείξει. Δεν είχα ακόμη την εμπειρία να καταλάβω ποιος ήταν, ίσως επειδή είχα έρθει από ξένη χώρα. Όμως είχα καταλάβει το μεγάλο έργο που επρόκειτο να σηκώσω στα χέρια μου. Τα «Ε.Χ» ήταν για μένα ένας τρόπος να εκφράσω όλες εκείνες τις ιδέες που σε αυτή την πολιορκημένη χώρα έλειπαν. Το φύλλο 17 που κυκλοφόρησε αναφέρθηκε σε αυτά τα δικαιώματα που οι πλειότεροι Έλληνες αγνοούσαν ή ενώ τα γνώριζαν δεν ήθελαν να τα κάνουν πράξη.

- Γιαννακό;;; Πού είσαι;
- Τι έπαθες Λένω; Γιατί τρέχεις ωσάν τις κότεις που τις κυνηγούν να τις πιάσουν;
- Τι έγραψες στο φύλλο 17; Είσαι με τα συγκαλά σου; Μόλις κυκλοφόρησε στο Μεσολόγγι, ακούστηκαν άσχημα λόγια και για σένα και για την εφημερίδα μας.
- Και ποιος τα είπε Λένω; Σάμπως ήταν ο πρίγκιψ Μαυροκορδάτος; Μόνο εκείνος φέρνει αντιρρήσεις στα άρθρα της εφημερίδας μας. Κι εσύ είσαι μαζί τους; Δεν βλέπεις πως αυτός ο τόπος έχει ανάγκη από αλλαγές; Πού είναι η Δημοκρατία; Η Δικαιοσύνη; Η ελευθερία; Η ελευθεροτυπία;
- Σςςςςςςςςς! Τρελάθηκες; Τι ελευθεροτυπίες και δημοκρατίες τσαμπουνάς; Μην σε ακούσει κανείς κακομοίρη μου, γιατί στο τέλος θα κυνηγούν εμάς αντί τους αλλόθρησκους.
- Το λέω ξεκάθαρα στο φύλλο 17!!! «Μετά σκέψιν μακράν υποσχόμεθα να εκδώσωμεν στους Έλληνες τον προσωρινόν οργανικόν μας νόμον, αυτόν που δημοσιεύθηκε στην συνέλευση της Επιδάουρου».
- Τότε τι άρθρα αναφέρεις παρακάτω; Εξήγησέ τα μου και ίσως να τα εξηγήσουμε και στους άλλους, για να καταλάβουν πως η εφημερίδα μας είναι φίλη τους και θέλει το καλό τους.

- Τι θες να σου εξηγήσω πάλι;
- Λες στο φύλλο 17 πως «η υπέρτατη εξουσία ανήκει εις το έθνος».
- Φυσικά! Πρέπει ο λαός να αποφασίζει για θέματα πολιτικής, πολεμικής ή και διοίκησης. Από αυτόν πρέπει να πηγάζουν οι εξουσίες! Ποιο άλλο πολίτευμα θα μπορούσε να είναι καλύτερο από τη Δημοκρατία; Μόνο με αυτή οι Μεσολογγίτες και οι πολίτες μπορούν να έχουν «ευταξία και ησυχία». Διαφωνείς;
- Όχι και έτσι όπως μου το λες, το υποστηρίζω κι εγώ. Πρέπει να το πούμε και στους άλλους πιο απλά γιατί οι περισσότεροι δεν έχουν γνώσεις και είναι αγράμματοι. Και παρακάτω τι εννοείς;
- Πού ακριβώς;
- Εδώ που λες πως «απαγορεύεται πάσα εξουσία τυραννική και ο καθείς από τους πολίτας έχει δικαίωμα να εγκαλέσει και εις τα πολιτικά και εις τα εγκληματικά δικαστήρια τους δημοσίους υπουργούς».
- Μάλιστα. Άσε με να σου ορμηγέωσω τι εννοώ. Όταν υπάρχει Δημοκρατία σε ένα κράτος, όλοι έχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις, μία από τις οποίες είναι να σταματούν οι παρανομίες των αρχόντων. Μα δεν είναι σωστή η σκέψη μου;
- Γιαννακό έχεις δίκιο. Το σημειώνω, γιατί θέλει και αυτή η σκέψη χρειάζεται ορμηγεία στους πολιορκημένους και τους υπόλοιπους. Και τι εννοείς παρακάτω με την ελευθερία του τύπου;
- Η ελευθερία του Τύπου πρέπει να υπάρχει, για να μπορούμε εύκολα να σχολιάζουμε τα γεγονότα, να ασκούμε κριτική σε εκείνους που συμμετέχουν και παίρνουν τις αποφάσεις. Πάντα όμως να κατευθύνεται στην «κοινή ησυχίαν και χρηστοθήειαν».
- Έχεις δίκιο σε όλα. Κι αυτό θέλει ορμηγεία! Φεύγοντας από το τυπογραφείο, πρέπει να καλέσουμε τους Μεσολογγίτες και τους άρχοντες της διοίκησης να μας ακούσουν και να τους ορμηγέψουμε τις σκέψεις σου.

9 Απριλίου 1825,

Ο Σουλτάνος επιχείρησε για ακόμα μία φορά να κάνει απόβαση στο Μεσολόγγι! Η εντολή ήταν ρητή στους στρατιώτες του, ή «το Μεσολόγγι ή σας σφάζω!». Ευτυχώς και σήμερα κατορθώσαμε να ξεφύγουμε από τη μαύρη ώρα της Πολιορκίας χάρη στα απροπέλαστα οχυρά μας, στα οποία δώσαμε τις ονομασίες των ελλήνων οπλαρχηγών ή αυτών που βοήθησαν στον Αγώνα (π.χ. Φραγκλίνος, Μιαούλης, Μπάιρον).

- Γιαννακό, ίσως με την αφιέρωση του φύλλου 29 στο θάνατο του Βύρωνα, αντιληφθούν όλοι τη σημαντική απώλεια του Αγώνα.
- Αγαπημένη μου Λένω, όσες φορές κι αν συγκρουστήκαμε με τον Βύρωνα, η προσωπικότητα και ο χαρακτήρας του θα κοστίσει στην επανάσταση. Πιστεύω πως το φύλλο πρέπει να ξεκινά κάπως έτσι «Απαρηγόρητα θρηνούμε ανάμεσα στις χαρμόσυνες μέρες του Πάσχα, διότι αιφνιδίως στερηθήκαμε από την αγκαλιά μας τον πολύτιμο ευεργέτη μας, τον Λαμπρό Λόρδο Βύρωνα. Ο πολύτιμος αυτός άντρας υπέκυψε στην ασθένειά του, τον φλογιστικό ρευματικό πυρετό, ύστερα από δεκαήμερη προσπάθεια όλων μας και του ίδιου να τον αντιμετωπίσει. Όμως σήμερα κατά τη διάρκεια του εσπερινού και λίγο πιο μετά από τις 5 και 40 λεπτά εξέπνευσε.
- Μπορούμε να αναφέρουμε και τις προσπάθειες που έκανε να συνενώσει τους Έλληνες μέσω των λόγων του. Δηλαδή θα μπορούσαμε να πούμε ότι «όσο ζούσε ο Λαμπρός Φιλέλληνας δεν έπαυε να παρασταίνει του ευνοϊκούς σκοπούς του υπέρ της Πατρίδος μας. Ο ζήλος του για την ελευθερία μας μας ενθάρρυνε και μας έδινε χρηστές ελπίδες για το έθνος μας».
- Ένας χρηστός άντρας που προσπαθούσε να μας συνενώσει και να μας συμβουλεύει διά της λογικής του, επηρεασμένος από την Τέχνη του.
- Γιαννακό, μπορούμε να προσθέσουμε στο φύλλο αυτό και μια μικρή Ωδή που συνετέθει για τον θάνατο του Βύρωνα.
- Και τι λέει αυτή η Ωδή; Ποιος την έγραψε;
- Ο Διονύσιος Σολωμός από την Ζάκυνθο. Το νησί είναι ιδιαίτερα στεναχωρημένο για την απώλειά μας και μέσω της ωδής παρακάλεσαν να τιμήσουμε τον Μπάιρον. Η ωδή ξεκινά «Λευτεριά, για λίγο πάψε,

να χτυπάς με το σπαθί.

Τώρα σίμωσε και κλάψε

εις του Μπαίρον το κορμί.

Και κατόπι ας ακλουθούνε

όσοι επράξανε λαμπρά.

Αποπάνου του ας χτυπούνε

μόνο στήθια ηρωικά.

- Η ωδή ας μείνει στην ιστορία για να τιμηθεί αυτός ο άντρας. Ο λαός της Ελλάδας στερείται σήμερα τον Πατέρα και ευεργέτη του. Περισσότερο κλαίει και αναστενάζει ο λαός του Μεσολογγίου, διότι αυτή η πόλη είχε την καλή τύχη να αριθμεί ανάμεσα σε γενναίους άνδρες έναν ενάρετο άνδρα.

25 Απριλίου 1825,

Ήταν μια μέρα ηλιόλουστη και όλοι οι κάτοικοι του Μεσολογγίου χαίρονταν για τις νίκες των συμπατριωτών τους. Μάθαιναν πως οι υπόλοιποι Έλληνες αγωνίζονταν με σθένος μπροστά στον τουρκικό ζυγό και χαίρονταν. Κανείς δεν μπορούσε να διακόψει αυτή την όμορφη μέρα, όπου ο ήλιος έριχνε τις ακτίνες του στην θάλασσα και περίμενε να χαθεί μαζί με την ηρεμία του τόπου.

Ο τουρκικός στρατός βρέθηκε ξαφνικά έξω από τα τείχη φέρνοντας μαζί του κανόνια και πλήθος όπλων. Τόσο πολύ διψούσαν για μια νέα αιματοχυσία, για το ελληνικό αίμα. Οι Μεσολογγίτες έτρεμαν στην ιδέα της πολιορκίας, μα ήταν αποφασισμένοι να παλέψουν για την πατρίδα τους. Οι περισσότεροι ήταν μεγάλη σε ηλικία αλλά οι νεότεροι ήταν αποφασισμένοι. Θυμούνταν τις φορές που αγωνίστηκαν, θυμούνταν κι εκείνους που αγωνίστηκαν μαζί τους και τώρα έλειπαν... Για την Πατρίδα τους θα πάλευαν μέχρι θανάτου κι ας ήξεραν πως είναι λιγότεροι. Περίπου 4.000 άνθρωποι βρίσκονταν στο Μεσολόγγι και ήταν έτοιμοι.

Μια μικρή παρέα ο Χρηστάκης, ο Γιαννακός, η Λένω και η Μόρφω βρίσκονταν συνέχεια σε επαγρύπνηση. Τα αγόρια έπρεπε να πολεμούν και να βγαίνουν ζωντανά από τις μάχες, για να μεταφέρουν τα νέα στις κοπέλες.

- Χρηστάκη, λέγε! Ισχύει πως ήρθανε οι Τούρκοι έξω από την πόρτα μας;
- Αλίμονο, Μόρφω μου! Από καιρό τώρα ζητάνε να μας σφάξουνε, μα δεν θα το βάλουμε κάτω. Ο Θεός είναι μεγάλος και αν χρειαστεί με τούτη εδώ την πιστόλα θα τους στείλω έναν-έναν!
- Μη λες τέτοια Χρηστάκη μου. Ο Θεός είναι μεγάλος, θα βάλει το χέρι του όπως και τις άλλες φορές. Ο Γιαννακός είπε πως κουβαλήσανε ένα μεγάλο κανόνι για να μας χτυπήσουν. Είναι αλήθεια;
- Ετοιμάζουν από καιρό τις βρωμιές τους, μα εμείς υπομένουμε για την ελευθερία μας, την Πατρίδα μας. Και τι ξέρει ο Γιαννακός; Σάμπως ήρθε έξω να πολεμήσει μαζί μας σήμερα; Δεν μπορώ να σου κρύψω πως είναι αλήθεια. Μας προειδοποίησαν πως αύριο κιόλας θα ξεκινήσουν αν δεν παραδώμε... Τι λένε οι αλλόπιστοι; Ποιος Έλληνας παραιτείται Μόρφω μου; Ποιος θα εγκαταλείψει; Τρέχα γρήγορα στην Λένω και στο Γιαννακό! Να τους πεις πως το Μεσολόγγι δεν πέφτει, είναι ακόμα εδώ και υπομένει. Πες τους να γράψουν πως «η δημοσίευσις είναι ψυχή της δικαιοσύνης».

Κεφάλαιο 2: Στο τυπογραφείο

Καθώς οι Τούρκοι έπλητταν με τα κανόνια τους το Μεσολόγγι, οι κάτοικοι αγωνίζονταν όλο και περισσότερο για αυτό. Η Μόρφω πηγαίνει στο τυπογραφείο, για να ενημερώσει το Γιαννακό και τη Λένω για τα γεγονότα της μάχης.

- Λένω! Λένω!
- Τι έπαθες και τρέχεις σαν τρελή; Μπήκαν; Αυτό ήρθες να μας πεις;
- Μόρφω τρελάθηκες; Το Μεσολόγγι δεν πέφτει!!
- Τότενες Μόρφω τι έπαθες; Γιατί τρέχεις έτσι;
- Ο Χρηστάκης είπε να σας μεταφέρω ότι «η δημοσίευσις είναι ψυχή της δικαιοσύνης».
- Να πεις του Χρηστάκη πως γράφουμε μόνο για τα γεγονότα.
- Μα Γιαννακό... Θα το γράψουμε γιατί υπερασπιζόμαστε με τις ζωές μας τούτη την πόλη. Οι υπόλοιποι Έλληνες θα είναι περήφανοι για μας, θα μας στηρίζουν και ίσως στείλουν βοήθεια.
- Γιαννακό, ίσως η Μόρφω έχει δίκιο. Εμείς πρέπει να ενημερώνουμε για ό,τι

συμβαίνει. Ένα χρόνο τώρα παλεύουμε να βρισκόμαστε στα πεδία της μάχης. Στέλνουμε κάποιον να μάθει και δεν ξέρουμε αν θα γυρίσει ζωντανός, με ένα χέρι ή πόδι... Οι εχθροί είναι παντού και διψούν για το αίμα των Ελλήνων...

- Εντάξει, σταματήστε να με παιδεύετε... Ωχουου... Θα το γράψουμε... μαζί με τις υπόλοιπες ειδήσεις ...«Η δημοσίευσις είναι ψυχή της δικαιοσύνης».
- Θα τους κερδίσουμε! Με τούτη την πιστόλα που κρατώ από τον προπάππου μου αν χρειαστεί θα τους σκοτώσω. Αν πάλι δεν σωθούμε, κάλλιο να πάω από το χέρι μου παρά από Αγαρηνό.

Την ίδια μέρα κυκλοφόρησε το φύλλο με αριθμό 33 και εκεί ανακοίνωσαν την υπομονή των Μεσολογγιτών απέναντι στα εχθρικά κανόνια. Συνειδητοποιούν πως το Μεσολόγγι θα μπορούσε να πέσει στα χέρια των εχθρών, μόνο σε περίπτωση που δηλητηρίαζαν τις βρύσες οι οποίες μετέφεραν το νερό μέσα στην πόλη.

Ο καιρός περνούσε πολύ γρήγορα, ίσως γιατί οι Αγαρηνοί δεν μας άφηναν σε ησυχία. Οι γυναίκες και τα μικρά παιδιά προσεύχονταν καθημερινά για τη σωτηρία μας. Θυμάμαι τον παπα – Μιχαλιώ να μας αγιάζει λέγοντάς μας πως «η θυσία για την Πατρίδα είναι μεγαλύτερη από τη ζωή μας».

Έτσι μας ήρθε η ιδέα με τη Λένω. Ενημερώσαμε και τους υπόλοιπους Μεσολογγίτες πως έπρεπε να εμψυχώσουμε και του άλλους αγωνιστές και εμάς τους ίδιους. Η εφημερίδα μας θα περιλάμβανε στο εξής και πατριωτικούς ύμνους που θα μας θύμιζαν τον ένδοξο παρελθόν μας, πως οι πρόγονοί μας, ο Μιλτιάδης, ο Θεμιστοκλής, ο Λεωνίδας, είχαν αγωνιστεί εναντίον των προγόνων των Μωαμεθανών και τους είχαν νικήσει. Ζητήσαμε απ' όλους του Μεσολογγίτες, όσοι ήξεραν γράμματα ή όσοι μπορούσαν να φτιάξουν έναν ύμνο για τους αγώνες και την Πατρίδα μας, να έρθουν στο τυπογραφείο μας και να τον εκδώσουμε. Ο πρώτος επισκέπτης – εραστής της Τέχνης, θα τον ονόμαζα υπό άλλες συνθήκες, μας έφερε έναν πολύ όμορφο ύμνο, που έλεγε :

Παλικάρια μου,

Ως πότε θα ζούμε υπό τον τουρκικό ζυγό;

Ως πότε θα ζούμε κυνηγημένοι στα βουνά;

Κανείς μας δεν αντέχει να χάνει τους γονείς,

τα αδέρφια και τους φίλους, όλους τους συγγενείς;

Όλοι προτιμώμεν να ζήσωμεν μια ώρα δίχως τυραννιά,

παρά να συνεχίσωμεν
να ζώμεν στη σκλαβιά!
Και σαν χαθεί ο τύραννος απ' την πατρίδα μας, παιδιά,
σκεφτείτε τι θα κάνωμεν έχοντας λευτεριά!
Και στους συμπατριώτες ορκίζομαι μπροστά,
πως θα αγωνιστώ να βγείτε απ' τα στενά.
Ελάτε μ' έναν ζήλον σ' αυτή την εποχή,
σηκώστε και το χέρι και
πείτε την ευχή:
«Ο Τύραννος το ξέρει πως είμαι εδώ κοντά
και εύχομαι να φύγει, να πάει μακριά.
Και μένω εις την Πατρίδα πιστός εις τον σκοπόν,
πως αν δεν φύγει ο Τούρκος, να πέσω στον γκρεμόν».
Ανδρεία Ελληνόπουλα, σκεφτείτε τώρα 'δω,
τι θα πετύχωμεν διώχοντας το ζυγόν.
Να βάλωμεν σαν οδηγόν τους Νόμους της ζωής
κι αυτοί να μας καθοδηγούν...
– Ποτέ δεν θα χαθείς!
Και τότε να ορίσωμεν αφέντη κι αρχηγόν,
σύμβουλο προκομμένο με πατριωτισμόν!
Με πάθος και με ζήλον εργάζεται γι' Αυτήν,
για να την ωφελήσειν που την
υπηρετείν.
Ανδρεία πια αδέρφια μου, γενναίοι αρχηγοί,
ελάτε πια να λάβετε μέρος στη μάχη αυτή!
Σηκώστε το σπαθί σας, μετρήστε τους εχθρούς,
δείξτε τους πως υπάρχομεν
κι ας πέφτουν απ' τα χέρια σας σε τούτους τους γκρεμούς.
Εμπρός, ας σηκωθείτε και πείτε την ευχή:
«Εν όσω ζω στον κόσμο, ο μόνος μου σκοπός,
είναι να φύγει ο Τούρκος,
να γίνει σαν καπνός!».

Κεφάλαιο 3: Δύο μήνες πολιορκίας

6 Ιουνίου 1825,

Κι ενώ η πολιορκία προχωρά και ο κλοιός στενεύει, ο Ιμπραήμ προσπαθεί με κάθε τρόπο να μας κάνει να παραδοθούμε. Έξω από τα τείχη λένε πως έχει φέρει ένα ακόμα κανόνι, ονόματι Μπορμπάρδα, που είναι ικανό να εξοντώσει ίσαμε 200 άντρες. Εμείς παλεύουμε να κρατηθούμε. Μόλις χτες έστειλε έναν αγά να μας προειδοποιήσει να παραδοθούμε, γιατί σε άλλη περίπτωση υποσχόταν πως θα περάσουμε άσχημες στιγμές. Μας έδωσε δύο μέρες να το σκεφτούμε αλλά κανείς δεν έκανε πίσω. Έτσι είμαστε εμείς οι Μεσολογγίτες. «Ελληνες μέχρι το μεδούλι» μου έλεγε ο παππούς μου... Άρα, η ζωή μας έπαιζε παιχνίδια; Καθώς περάσανε οι δυο μέρες ένα γεγονός μας συγκλόνισε...

- ΓΙΑΝΝΑΚΟΟΟΟΟΟ!!! ΓΙΑΝΝΑΚΟΟΟΟ!!!
- Τι έγινε Λένω;; Γιατί σπαράζεις;
- Χάσαμε τον Γαλαξιδιώτη!!
- Ο Γιάννης; Είναι νεκρός; Πώς έπεσε;
- Οι άτιμοι Τούρκοι μας κανονιοβολούσανε με τις μπόμπες τους!!! Μας χτυπούσαν αλύπητα και χαίρονταν με τις συμφορές μας. Όμως ο Γιάννης δεν το άφησε έτσι. Μέσα στα κόκκινα χόματα σύρθηκε, κρατώντας μια οβίδα ανατίναξε την αριστερή μεριά του Στρατού του Ιμπραήμ... Έχασε τη ζωή του σημαδεύοντας τους βαρβάρους.
- Την καημένη Μόρφω λυπάμαι.
- Από το πρωί είναι σαστισμένη. Το μόνο που κάνει είναι να κλαίει. Όταν την είδα, αισθάνθηκα ανατριχίλα και ήμουν έτοιμη να κλάψω. Ήθελα να πέσω στην αγκαλιά της και να της πω έναν καλό λόγο, όμως τι να της πω; Ποιος λόγος μπορούσε να την ενθαρρύνει; Γιαννακό, εμείς οι γυναίκες είμαστε ευτυχισμένες όταν παλεύουμε με τους άντρες μας και δυστυχισμένες όταν τους χάνουμε, γιατί χανόμαστε μαζί τους. Σώμα που ζει χωρίς ψυχή...
- Λένω, έχεις δίκιο... Ο Γιάννης, όπως όλοι, έδωσε την ζωή του για την πατρίδα... Είναι ήρωας και έτσι πρέπει να τον θυμόμαστε. Είναι χρέος μας να κρατήσουμε ζωντανή τη μνήμη του. Το τεσσαρακοστό πέμπτο φύλλο της εφημερίδας μας θα του το αφιερώσουμε και θα κάνουμε μνεΐα στο όνομά του.

Έφυγα από το τυπογραφείο σκεφτόμενος μέσα μου γιατί να ζούμε με αναταραχή. Ζούσαμε κυνηγημένοι, μα ήμασταν έτοιμοι να σκοτωθούμε για την πατρίδα. Πότε θα ερχόταν η βοήθεια; Πότε θα καταλάβαιναν ότι παλεύουμε για την ελευθερία μας; Ποιος μπορεί να ζει στη σκλαβιά ενώ είναι ζωντανός; Προσπαθούσα να ορμηγέψω μέσα μου τα γεγονότα... Πότε θα έφτανε η μέρα της λευτεριάς; Δυο μήνες τώρα παλεύαμε με τους βομβαρδισμούς, χάναμε αγαπημένους, θρηνούσαμε, ελπίζαμε πως θα μας βοηθήσουν... Δεν ξέραμε πόσος σκληρός θα γινόταν ο εχθρός, πόσο θα λυσομανούσε για να μας κατακτήσει... Δεν ξέραμε τι μας ζημέρωνε, μα δεν φοβόμασταν.

Κεφάλαιο 4: Η πρώτη βόμβα

20 Ιουνίου 1825,

Από χτες οι εχθροί συνεχίζουν να μας πυροβολούν χωρίς φόβο. Έριξαν δύο βόμβες, γρανάτες και μειδράλια... Γύρω υπήρξε πανικός. Οι άντρες έτρεχαν να σώσουν ματωμένα κορμιά με την ελπίδα ότι θα σώσουν κάτι. Ακούγονταν φωνές μα κανείς δεν ανταποκρινόταν. Όλοι προσπαθούσαν να αποφύγουν τα αντίπαλα βόλια. Μία βόμβα του εχθρού έπεσε στο τυπογραφείο μας, αλλά ευτυχώς δεν επέφερε καμία ζημιά που θα μπορούσε να διακόψει την εφημερίδα των Ελλήνων. Μάθαμε πως πιο πέρα από το Μεσολόγγι οι οβίδες του οχτρού είχαν σκοτώσει δύο γυναίκες και ένα παιδί. Κανείς μας δεν θα το άφηγε έτσι. Είχαμε αποφασίσει να βγούμε και να τους πιάσουμε στον ύπνο.

- Γιαννακό!!! Λένω!!!
- Τι έπαθες μωρ Χρηστάκη και τρέχεις έτσι;
- Τα μάθατε; Χτες το βράδυ μια ομάδα αντρών βγήκε κρυφά από το περιτείχισμα και έσφαξαν δέκα Τούρκους.
- Εγώ άκουσα πως ανάμεσά τους ήταν και μια γυναίκα. Ποια ήταν;
- Η Μόρφω...
- Η Μόρφω;;; Τι είπες Χρηστάκη; Πώς την άφησαν να συμμετέχει;
- Λένω, από την μέρα που 'χασε το Γιάννη κάνει ό,τι μπορεί για το Μεσολόγγι. Ακολουθεί τους άντρες λέγοντας πως το κάνει για εκείνον.
- Λένω, στην ανάγκη σαν βρεθείς, δεν μπορείς να την αποφύγεις. Έπρεπε να τους

δείτε. Ωσάν πεινασμένοι λέοντες όρμησαν στους εχθρούς και τους χτύπησαν. Κι αφού σκότωσαν καμιά δεκαριά, η Μόρφω έβαλε φωτιά για να τους κάψει.

- Κανείς σας δεν βλέπει πως δεν είναι καλά; Πως θέλει να αυτοκτονήσει;
- Λένω, και αν την σταματήσεις, θα βρει άλλον τρόπο να παλέψει. Τώρα δεν έχει κανέναν, έμεινε μόνη και ελπίζει για αυτό που πάλευε εκείνος...
- Μα...

Αυτά ήταν τα λόγια του Χρηστάκη και έφυγε για να πάει πίσω στη μάχη. Εμείς καθόμασταν μαζί με τη Λένω και γράφαμε τα εσωτερικά του Μεσολογγίου. Περνούσε και ο καιρός, μα εμείς ακόμα ελπίζαμε. Μια ακόμα άσχημη είδηση μας έκανε να πονέσουμε περισσότερο. Λίγες μέρες μετά κατέφτασε εχθρική βοήθεια. Μάθαμε πως έξω από το Μεσολόγγι βρισκόνταν τριάντα εννιά πλοία, ανάμεσά τους οχτώ φρεγάτες, δώδεκα κορβέτες. Οι περισσότεροι ανέβηκαν στα τείχη και έστρεψαν το βλέμμα τους στη στεριά. Κοίταζαν να βρουν μια αχτίδα ελπίδας στον ορίζοντα, μα το μόνο που έβλεπαν ήταν δυσκολίες, τουφεκισμούς και κανονιοβολισμούς. Όσο καιρό ζούσαμε στην πολιορκία, οι αντοχές μας λιγόστευαν. Κανείς μας δεν περίμενε να ξημερώνει μια πιο σκληρή μέρα από την προηγούμενη. Τα χειρότερα όμως δεν είχαν έρθει. Μάθαμε γρήγορα πως ο Ιμπραήμ Πασάς σχεδίαζε να δηλητηριάσει τις πηγές για να μας εξαναγκάσει να παραδοθούμε. Έφτασε γρήγορα η είδηση στο τυπογραφείο και μας έδωσαν εντολή να την καταγράψουμε ενημερώνοντας όλους τους αναγνώστες για τις κακουχίες.

- Γιαννακό!!! Βγες έξω!!!
- Τι έγινε Χρηστάκη; Τι κακό μου φέρνεις πάλι;
- Οι εχθροί επέτυχαν με τις βόμβες τους το Τυπογραφείο!!! Αλλά ο Θεός το προστάτεψε και πέτυχαν μόνο την άκρη της στέγης!
- Τι είπες ωρέ; Το τυπογραφείο μας! Είναι σημάδι πως πρέπει να συνεχίσουμε την προσπάθεια μας! Πάμε να μαζέψουμε τους συγχωριανούς και να τους το πούμε.

Έτσι κι έγινε. Θυμάμαι μες στα άγρια χαράματα φωνάζαμε μαζί με το Χρηστάκη για να συγκεντρωθούν στην κεντρική πλατεία. Όσοι από αυτούς ήταν κοντά στα περιτειχίσματα έμειναν εκεί και πρόσεχαν διπλά τον εχθρό. Οι υπόλοιποι πίστευαν πως είχε έρθει το τέλος μας. Οι γυναίκες θρηνούσαν για τους άντρες και τα παιδιά ή τους άντρες που πρόκειται να χάσουν. Οι άντρες ετοιμάζονταν με τις πιστόλες στο χέρι για να σκοτώσουν τους εχθρούς.

- Συγχωριανοί πάπτε! Μην θρηνείτε ακόμα τους ζωντανούς και μην οπλίζετε τα χέρια σας. Σας καλέσαμε για να σας πούμε πως το τυπογραφείο μας χτυπήθηκε από μια βόμβα , η έκρηξη της οποίας έβλαψε μόνο τον τοίχο και την άκρη της στέγης.
- Και γι' αυτό μας κάλεσες εδώ; Έξω από τα περιτειχίσματα ο εχθρός παραμονεύει σαν το νηστικό λιοντάρι να μας χιμήξει κι εσύ μιλάς για στέγες;
- Μα δεν καταλαβαίνετε; Είναι σημάδι του Θεού πως πρέπει να συνεχίσουμε να παλεύουμε. Είναι η δεύτερη φορά που προσπαθούν να πετύχουν το τυπογραφείο μας, μα και πάλι σώθηκε. Ποιος αμφιβάλλει γι' αυτό; Ας παλέψουμε για μας και την ελευθερία μας. Όλοι με ό, τι έχουμε, όπλα, τουφέκια, ξίφη, το λόγο της εφημερίδας μας. Ας δείξουμε σε όλους γιατί αγωνιζόμαστε!

Μόνο δυνατές φωνές που ζητούσαν την ελευθερία τους κάλυψαν εκείνο το ξημέρωμα. Όλοι ορκιστήκαμε να συνεχίσουμε και χωρίς φόβο να τραβήξουμε το δρόμο που επιλέξαμε. Ξέραμε πως μπορεί να μην τα καταφέρναμε, όμως παλεύαμε. Αυτό μας αρκούσε, γιατί είχαμε χάσει ήδη πολλά και κανείς μας δεν ήταν έτοιμος να κάνει πίσω...

2 Ιουλίου 1825,

Ο πόλεμος είναι μια σκληρή πραγματικότητα, που όταν συμβαίνει μόνο συμφορές προκαλεί. Συνεχίζουμε να παλεύουμε με τα λίγα πολεμοφόδια που έχουμε, όμως τυχαίνει να ανταμειβόμαστε. Η Θεία Πρόνοια είναι μεγάλη και δίκαιη κριτής όλων. Μέσα σ' αυτό τον παραλογισμό, η εφημερίδα μας κατόρθωσε να αυξήσει τους συνδρομητές της, οι οποίοι μας έστειλαν στο φύλλο 53 την ηθική στήριξή τους.

- Λένω, είδες την επιστολή που λάβαμε μέσω της εφημερίδας μας;
- Δηλαδή;
- Έλληνες και Φιλήλληνες από διάφορα μέρη μας στέλνουν επιστολές και μας εκφράζουν την επιθυμία τους να γίνουν συνδρομητές μας! Το πιο ευχάριστο γεγονός σ' αυτούς τους μήνες!
- Ξέρεις τι σημαίνει αυτο;
- Οι κόποι μας ανταμείβονται! Η εφημερίδα μας διαβάζεται σε απομακρυσμένες

περιοχές!

- Όχι! Σημαίνει πως ενημερώνονται για τα πολεμικά γεγονότα και τις ειδήσεις που τους μετφέρουμε! Η εφημερίδα μας γίνεται το πρώτο μέσο ενημέρωσης και ίσως το μέσο να ξεσηκωθούν περισσότερο και να απελευθερωθούμε επιτέλους από τους Αγαρηνούς.
- Από το στόμα σου και στου Θεού το αυτί!

Η απάντηση

21 Ιουλίου 1825,

Πολιορκούμαστε από ξηρά και θάλασσα παραπάνω από ένα χρόνο. Όλα μας αναγκάζουν να υποκύψουμε στον αντίπαλο, όμως δεν πτοούμαστε. Στο φύλλο 50 της εφημερίδας ανακοινώσαμε πως τα «Ε.Χ» θα συνεχίσουν να κυκλοφορούν μια φορά την εβδομάδα.

- Λένω, στο επόμενο φύλλο πρέπει να υπενθυμίσουμε στους αναγνώστες μας ότι η έκδοση της εφημερίδας θα γίνεται μία φορά την εβδομάδα, γιατί στενεύει ο κλοιός της Πολιορκίας μας.
- Γιαννακό, μήπως πρέπει να σταματήσουμε να γράφουμε;
- Τι είπες;;; Υπήρξαν πιο δύσκολες στιγμές που μπορούσαν να παύσουν την έκδοση της εφημερίδας μας, όμως τα καταφέραμε. Τώρα θα σταματήσουμε;
- Κανείς δεν θα μας κατηγορήσει. Όλοι ξέρουν πως παλεύουμε με τους οχθρούς που τόσο ζητούν το αίμα μας...
- Πώς σου πέρασε αυτό από το μυαλό; Εμείς είμαστε η εφημερίδα. Αν σταματήσουμε να γράφουμε τώρα, τότε οι οχτροί θα μας έχουν νικήσει. Μέσα από τα φύλλα της καταγράφουμε τις προσπάθειές μας να απελευθερωθούμε, ασκούμε κριτική σε εκείνους που μας ξέχασαν, σχολιάζουμε τα γεγονότα που μας αφορούν. Ίσως κάποιος άλλος να τα παρατούσε, αλλά εγώ ποτέ! Τα «Ελληνικά Χρονικά» ξεκίνησαν ως μια απλή προσπάθεια καταγραφής των πολεμικών γεγονότων, όμως πλέον είναι η λαλιά όλων των πολιορκημένων και των αγωνιστών. Δίνει θάρρος σε εκείνους που παλεύουν, σε εκείνους που σκλαβώθηκαν, σε εκείνους που έχασαν αγαπημένους...

29 Ιουλίου 1825,

Οι εχθρικές παρεμβάσεις και οι συχνές διακοπές των φύλλων μας προκάλεσε αισθήματα φόβου και ανασφάλειας στους συγχωριανούς μας. Δεν μας έχει μείνει τίποτα άλλο παρά μόνο αυτή η εφημερίδα για να μιλάμε και να μοιραζόμαστε τις συμφορές μας. Το Μεσολόγγι χαροπαλεύει να σωθεί και ίσα που ακούγεται ο χτύπος της καρδιάς του. Μονάχα αυτή η εφημερίδα δίνει ανάσα σε όλους μας. Μαζί με τη Λένω αποφασίσαμε να γράψουμε για τη νέα πληγή μας... Δεν είναι η έλλειψη πολεμοφοδίων όσο αυτή του φαγητού...

- Γιαννακό πάνε μέρες που έχουμε να φάμε κάτι. Όλοι στο χωριό περιμένουν να έρθει βοήθεια από έξω...
- Λένω μου, ας κάνουμε υπομονή... Τούτες τις δύσκολες στιγμές έχουμε μόνο ο ένας τον άλλον. Και αν πράξουμε κάτι σκληρό θα είναι για να σωθούμε. Ο άνθρωπος σαν βρεθεί στην ανάγκη είναι κατώτερός της.
- Ίσως το πιο ευχάριστο απ’ όλα είναι πως ξανακυκλοφορεί αυτή εδώ η εφημερίδα. Ακόμα και αν δεν σωθούμε είναι τρανή απόδειξη της προσπάθειά μας. Όπως προχτές που αρνηθήκαμε την προσφορά συνθηκολόγησης του Ρούμελ Βαλεσής. Θυμάσαι τι έλεγαν οι παλιοί; «Όπλα είναι οι μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων συνθήκαι».
- Μπράβο Λένω! Έτσι θα ξεκινάμε το νέο μας φύλλο. Θα αναφέρουμε στο κοινό μας πως δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία, όταν ο Αγαρηνός προσποιείται συμφωνίες για να μας κανονιοβολεί. Εξαιτίας τους χάσαμε τους πιο δυνατούς άνδρες, τον Κίτσο Κώστα Σουλιώτη. Όλοι θρηνήσαμε το άψυχο του σώμα και πικραθήκαμε για την στέρηση ενός γενναίου πολεμιστή...

Κάθε μέρα νομίζαμε πως ήταν η τελευταία μας, όταν ακούγονταν ακατάπαυστα τα εχθρικά πυρά. Δεν φοβόμασταν πλέον, γιατί δεν μας είχε μείνει κάτι να χάσουμε. Ετοιμαζόμασταν -με όση δύναμη μας είχε μείνει- και κρατάγαμε παραμάσχαλα τα τουφέκια κουβαλώντας μαζί μας την απόφαση να πεθάνουμε. Κανείς μας δεν ξέχναγε τους φίλους και συγγενείς που πέθαναν για να σωθούμε. Όσο περνούσε ο καιρός της πολιορκίας και βλέπαμε άψυχα σώματα να λούζουν με το αίμα τους το χώμα, νιώθαμε περισσότερη ντροπή που ζούσαμε. Κι αν τύχαινε να πεθάνουμε από τα χέρια του εχθρού ήταν ηρωικό κατόρθωμα, όμως υπήρχε και

άλλος ένας εχθρός ανάμεσά μας, η πείνα. Από αυτή δεν μπορούσαμε να ξεφύγουμε εύκολα και δεν την κοροϊδεύαμε. Στην πόλη μας δεν μπορούσαν να μεταφερθούν εύκολα σιτηρά ή ζωοτροφές, γιατί ο Αγαρηνός είχε αποκλείσει για τα καλά όλες τις διόδους επικοινωνίας. Η λύση θα βρισκόταν μέσα από το Μεσολόγγι, όπως κάναμε και σε παλιότερες περιπτώσεις. Ήμασταν αποκομμένοι και συνεχίζαμε να ελπίζουμε αυτή τη φορά στις δικές μας δυνάμεις...

- Λένω, οφείλουμε να αναφέρουμε την αδικία που βιώνουμε όλοι οι Μεσολογγίτες. Κάθε μέρα χάνουμε συγχωριανούς από την πείνα κι εμείς... προσπαθούμε να βρούμε λύσεις να πολεμήσουμε τους εχθρούς.
- Γιαννακό, υπάρχει κίνδυνος να προκαλέσουμε μεγάλες αντιδράσεις, τόσο των συγχωριανών μας όσο και άλλων που διαβάζουν την εφημερίδα μας.
- Μα αυτό πρέπει να γίνει! Να αντιδράσουν! Πού είναι η βοήθεια που μας έταξαν; Πού είναι οι προμήθειες που υποσχέθηκαν; Ακόμα και η Εφημερίδα της Σεβαστής Διοικήσεως αναφέρει στα φύλλα της πως «το Μεσολόγγι είναι λίαν καλώς προμηθευμένον». Με τι; Με ατροφικά σώματα που γίνονται μέρα με την μέρα σκελετωμένα; Ποιος φανταζόταν πως θα φτάναμε σε τέτοιες καταστάσεις για να σωθούμε; Μόνο εμείς μπορούμε να μιλήσουμε γι' αυτές...πιο τραγικές που σβήνουν τον άνθρωπο μέσα μας. Ο παππούς μου έλεγε ότι «ο χορτασμένος δεν πιστεύει ποτέ τον πεινασμένο».
- Πρέπει να ζητήσουμε από τους Μεσολογγίτες να γράψουμε τι μας συμβαίνει. Στο επόμενο φύλλο να εκδώσουμε μια ανοικτή επιστολή προς εκείνους που μπορεί να συνδράμουν την προσπάθειά μας.

Όμως, οι Τουρκαλάδες ξεκίνησαν με μικρά πλοία να πλησιάζουν ακόμα πιο κοντά μας και έφερε πολύ κοντά μας τα κανόνια. Ήμασταν σίγουροι πως πρόκειται να πεθάνουμε, όμως με τη βοήθεια της Θείας Πρόνοιας καταφέραμε να βγούμε για λίγο νικητές. Μάθαμε πως κατέφτασε για τους οχτρούς βοήθεια από ένα μακρινό μέρος και τώρα ένιωθαν σίγουροι πως θα μας εξοντώσουν. Έπρεπε όλοι μαζί να πολεμήσουμε, γι' αυτό και αναγκαστήκαμε να αφήσουμε την εφημερίδα μας για λίγο.

Σχεδόν ένας μήνας πέρασε από τότε που εκδώσαμε το τελευταίο φύλλο της εφημερίδας. Χωρίς τροφή και καθαρό νερό παλεύαμε να παραμείνουμε άνθρωποι, γιατί η πείνα ήταν μεγαλύτερος οχθρός από τους Τουρκαλάδες, η οποία μας έκανε να σκεφτούμε διάφορες τακτικές για να ζήσουμε. Έτσι έπρεπε να αποφασίσουμε, ζωή ή θάνατος.

Μαζί με τη Λένω αποφασίσαμε να συνεχίσουμε το έργο μας. Ανακοινώσαμε σε όλους τους Μεσολογγίτες τι σχεδιάζαμε να γράψουμε στο φύλλο που θα κυκλοφορούσε και όλοι μαζί σκεφτήκαμε πως ήταν καλή ιδέα. Δεν ζητούσαμε ελεημοσύνη, αλλά παλεύαμε να κρατήσουμε την αξιοπρέπειά μας. Στο φύλλο 83 που κυκλοφόρησε στις 15 Αυγούστου του 1825 περιελάμβανε μία «ανοικτή επιστολή προς πάντας υποστηρικτάς της Ελευθερίας», η οποία έλεγε:

Αδερφοί αναγνώστες,

Μορφωμένος άνθρωπος δεν είμαι, όμως όσα πρόκειται να σας πω, θα φέρουν στο φως φρικτές αλήθειες που συμβαίνουν μέσα στο Μεσολόγγι. Ζητώ συγγνώμη, εάν προκαλέσω ταραχή σε εσάς ή στους κυβερνήτες των χωρών σας με τις λεπτομέρειες που θα αποκαλύψω.

Λέγομαι Μιχαλιώς Μαυρομάτης και πριν λίγο καιρό έχασα την αγαπημένη μου κόρη, Ανθή, από αρρώστια. Την ημέρα του θλιβερού γεγονότος ήμουν προετοιμασμένος, γιατί έβλεπα μέρα με τη μέρα τα άσπρα της λείψανα να φαίνονται. Καθώς ήταν κατάχλωμη ίσαμε με το χρώμα του αλευριού, προσευχόμουν να ήμουν εγώ στη θέση της. Από εκείνη την ημέρα προσπαθώ να συγκρατώ τα δάκρυά μου και να βοηθήσω στο έργο της αντίστασης. Είμαι Μεσολογγίτης και θα υπομείνω στην Πολιορκία του αντιπάλου. Όσο ζω θα πολεμήσω για την πόλη μου και για το χαμένο μου παιδί.

Αυτό που συμβαίνει όμως μέσα στο Μεσολόγγι είναι χειρότερο από το θάνατο. Τα οχυρά μας καταστράφηκαν, τα σπίτια μας γκρεμίστηκαν από τις οβίδες του εχθρού, οι αδερφοί μας πέθαναν. Ποια ελπίδα μένει σ' αυτή τη φρίκη της Πολιορκίας; Χάνουμε αγαπημένους και δεν μπορούμε να τους κλάψουμε όπως πρέπει. Σκάβουμε λαγούμια περίπου τριών μέτρων μέσα στη γη και εκεί χωνόμαστε, για να αποφύγουμε τους κανονιοβολισμούς. Δέρμα και χόμα γίνονται ένα, όπως τα νεκρά σώματα αγνατεύουν την μυρωδιά του στη τελευταία επαφή. Μένοντας πολλή ώρα μέσα στα λαγούμια, ρουφάμε τη σκόνη και δεν μπορούμε να αναπνεύσουμε, με αποτέλεσμα πολλοί από μας να πεθαίνουν από ασφυξία. Ίσως αυτός ο θάνατος είναι καλύτερος από το θάνατο της πείνας. Έχουμε μείνει για πολύ καιρό χωρίς φαγητό. Η πείνα μας θερίζει και πολλοί από εμάς είμαστε αδύναμοι να σταθούμε στα πόδια μας, στρεκλάμε και σωριαζόμαστε στη μέση του δρόμου. Τότε, αρχίσαμε να τρώμε ό,τι μπορούσε να μασηθεί...Είναι απίστευτο τι μπορεί να κάνει ο άνθρωπος για να επιβιώσει...

Όμως η σπίθα της ελευθερίας δεν λέει να σβήσει από τα μάτια μας. Κάθε μέρα ελπίζουμε να έρθετε για βοήθεια... Δεν ζητάμε φαγητό παρά μονάχα τη βοήθειά σας να σώσουμε την πόλη μας, που άλλοτε σας στήριξε.

Ξυπνάμε και δεν ξέρουμε αν όντως είμαστε ζωντανοί. Δίπλα μας στέκονται άρρωστα σώματα, που με μάτια μαυρισμένα και πρησμένα χείλια απλώνουν το χέρι σε εσάς θυμίζοντάς σας πως είμαστε όλοι αδέρφια και παλεύουμε με τον ίδιο εχθρό... Για μας η μόνη συντροφιά είναι η σιωπή και ο θάνατος,, ο οποίος βρίσκεται ανάμεσά μας με κάθε μορφή που μπορεί να φανταστεί κάποιος. Δεν μπορούμε πλέον να κλάψουμε αυτούς που χάσαμε ή που θα χάσουμε... Τρέμει το φυλλοκάρδι μου, όχι μήπως σκοτωθώ, αλλά μήπως δεν απαντήσετε ποτέ σ' αυτή την έκκληση βοήθειας. Βοηθήστε όλοι, Έλληνες, την μικρή μου πόλη που αγωνίζεται για τη λευτεριά της. Και με τη βοήθεια της Παναγίας που την γιορτάζουμε σήμερα, είτε να νικήσουμε τον αγώνα τούτο και να ελευθερώσουμε τις ψυχές μας...

29 Αυγούστου 1825,

Μετά από μια σύντομη διακοπή της εφημερίδας μας, κατορθώσαμε να εκδώσουμε το φύλλο 63 και 64. Σε αυτό το φύλλο δείξαμε ότι Θεία Πρόνοια είναι μαζί μας, γιατί οι εχθροί δεν κατόρθωσαν να μπουν στην πόλη μας, παρόλο που κανονιοβόλησαν το μεγάλο τείχος μας και έλαβαν τη βοήθεια ενός ακόμα οχτρού.

- Γιαννακό!
- Τι είναι μωρέ Χρηστάκη; Τι πάθαμε πάλι;
- Είμαστε προστατευμένοι!
- Ξεκουμπίστηκαν οι οχθροί;
- Πού τέτοια τύχη;
- Τότε τι έγινε;
- Επειδή οι οχθροί μας πλησίασαν αρκετά, αποφασίσαμε να κατασκευάσουμε αντιτάφρους και αντιπρομαχώνες μέσα από τα κανονοστάσια του Φραγκλίνου, του Μακρή και του περιτειχίσματος του Μπότσαρη. Εκεί σχεδιάζουμε να αφανίσουμε μέρος του εχθρού.

- Και πώς θα το κάνουμε αυτό;
- Θα τους πιάσουμε στον ύπνο!!! Επειδή το ύψος των περιτειχισμάτων είναι ψηλό θα αντισταθούμε με τουφεκισμούς και μιδράλια.
- Καλή η τακτική σας! Στο φύλλο που θα εκδώσουμε θα αναφέρουμε την αντίστασή μας ως απόφαση θεϊκής Πρόνοιας και θα εξηγήσουμε στο κοινό μας ότι η προσπάθειά μας θα συνεχιστεί.

2 Σεπτεμβρίου 1825,

Σήμερα ο νυχτερινός τουφεκισμός ώθησε τους Μεσολογγίτες να αγωνιστούν με μεγαλύτερη ανδρεία. Ο αξιωματικός μας, Ιωάννης Σούκας, επληρώθηκε πολύ βαριά και υπέκυψε στα τραύματά του σήμερα το πρωί. Μαζί του ήταν το μοναχοπαίδι του, ο Δημητρός Σούκας, 16 χρονών παλικάρι, που πάλευε μαζί για την ελευθερία.

- Τα περισσότερα φύλλα μας γέμισαν θρηνητικές ειδήσεις.
- Λένω, αυτά έχει ο πόλεμος. Ακόμα να συνηθίσεις τη ζωή μας;
- Και πότε θα λήξει δαύτος;
- Όταν οι Έλληνες ενωθούν και διώξουν τον εχθρό, μόνο τότε θα ζήσουν με ησυχία και ηρεμία.
- . Κι αν αργήσει να έρθει αυτή η μέρα; Ζούμε ασφυκτικά από τότε που οι οχτροί ξεκίνησαν να μας πολιορκούν.
- Όλα φαίνονται μακρινά, όταν τα καρτερούμε με επιμονή. Θα τα καταφέρουμε και θα θα γίνουμε ξανά Ήεύτεροι.
- Ναι... όλα αυτά με κάνουν να σκέφτομαι με ποιο τρόπο μπορούμε να αρχίσουμε στο φύλλο 70 τις ειδήσεις μας. «Από γράμματα ιδιαίτερα από την Πελοπόννησο πληροφορηθήθηκαμε πως ο Ιμπραήμ Πασάς επέστρεψε στην Τριπολιτσά, χτυπημένος κυρίως από τα στρατεύματά μας».
- Αυτή είναι ευχάριστη είδηση. Επιτέλους ο μαγαρισμένος εφυγε ντροπιασμένος από

την καταστροφή που τον βρήκε.

- Ο νέος μας στρατηγός είναι πολύ γενναίος και δεν φοβάται κανέναν! Τα μικρά αγόρια χαίρονται που είναι μαζί τους και προσπαθούν να δείχνουν συνεχώς τόλμη.

20 Φεβρουαρίου 1826,

Μετά από πολύ καιρό καταφέραμε με τη Λένω να κυκλοφορήσουμε κάποια φύλλα της εφημερίδας μας. Ο κλοιός έχει στενέψει... Κανείς μας δεν αντέχει άλλο... Δεν μπορούμε πια να θρηνήσουμε για κανένα, γιατί δεν ξέρουμε πότε θα πεθάνουμε. Νιώθουμε τυχεροί μες στο σκοτάδι της Πολιορκίας, γιατί πλησιάζει άνοιξη, που ίσως είναι η τελευταία μας. Σήμερα που βγήκαν αυτά τα φύλλα, όλοι νιώσαμε διαφορετικά. Ήταν η τελευταία μας ελπίδα να χαρούμε. Η εφημερίδα μας είναι το στήριγμά μας. Γράφουμε για όσα ζούμε και φεύγει το βάρος τους από πάνω μας. Ξέρουμε πως την διαβάζουν κι άλλοι, κι ας μην βλέπουμε σημάδι από αυτούς. Τι σημασία έχει, όταν έχουμε το στήριγμά μας; Μόνο όταν πέσει αυτή θα πέσουμε κι εμείς...

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος, Ν. (2003). *Τα συντάγματα του Αγώνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αργυροπούλου, Ρ. (1970). *Ο Ελληνικός τύπος στον αγώνα του 1821*. Αθήνα: Εστία.
- Βόγλη, Ε. (2017). *Η διάδοση του “πατριωτικού ήθους μέσω του Τύπου”. Από τις επαναστάσεις του 18ου αιώνα στον Αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας*. Πανεπιστημιακές σημειώσεις, θεματική ενότητα ΔΓΡ 62.
- Δερτιλής, Γ. Β. (2018). *Ιστορία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1750-2015 (Αναθεωρημένη και επαυξημένη έκδοση)*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Δημητρόπουλος, Δ. (2018). *Μεταξύ λογοκρισίας και αυτολογοκρισίας, η στάση των Ελληνικών Χρονικών*. Αθήνα: Εθνικό ίδρυμα Ερευνών.
- Δρούλια, Λ. (2005). *Ο ελληνικός Τύπος, 1784 ως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.
- Θωμόπουλος, Θ. (1959). *Ο τύπος της Δυτικής Ρούμελης, 1821-1940*. Αθήνα: Ιδιωτική Έκδοση.
- Ιορδάνογλου & Χρυσάφης, Ι. (2013). *Κράτος και ομάδες συμφερόντων: Μια κριτική της παραδεδεγμένης σοφίας*. Αθήνα: Πόλις.
- Καϊτατζή - Γουίτλοκ, Σ. (2010). *Μορφές και μέσα πολιτικής επικοινωνίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κουμαριανού, Α. (2010). *Ιστορία του ελληνικού τύπου, 18ος-19ος αι*. Αθήνα: Ερμής.
- Κουμπαρέλης, Α. (2014). *Η ιστορία του ελληνικού τύπου: Εφημερίδες, περιοδικά και διαφήμιση*. Αθήνα: Πόλις.
- Λύχγος, Γ. (1972). *Ο τύπος χθες, σήμερα, αύριο*. Κέρκυρα.

- Μηνάς, Γ. (2019). *Οι εφημερίδες του Αγώνα, το περιεχόμενο και οι αποτυπώσεις τους στις εμπεριστατικές συνθήκες της ελληνικής επανάστασης του 1821*. Διπλωματική Εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Μανίκας, Κ. (2008). *Η διαμόρφωση των σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας στη Νεώτερη Ελλάδα (1821- 1852), τ. Α΄, Η περίοδος της Επαναστάσεως*. Αθήνα: Παρησία.
- Μπάλτα, Ν. & Παπαδημητρίου, Δ. (1993). *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου: Η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μπαντιμαρούδης, Φ. (2006). *Σύντομη Ιστορία της Επικοινωνίας, Μέσα και Πολιτισμός*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000). *Επικοινωνία και Κοινωνία. Από τον εικοστό στον εικοστό πρώτο αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Πιζάνιας, Π. (2009). *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821: ένα ευρωπαϊκό γεγονός*. Αθήνα: Κέδρος/Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
- Ροτζώκος, Ν. (1997). *Επανάσταση και εμφύλιος στο Εικοσιένα*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Σκλαβενίτης, Τ. (2000). *Η συμβολή της Τυπογραφίας στην Επανάσταση του 1821*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/ δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.»